

NİSAN 2025 – NİSAN 2026

DİYARBAKIR ÇOCUK ve GENÇLİK KAPALI CEZA İNFAZ

KURUMUNDA TUTUKLU BULUNAN

OĞLAN ÇOCUKLARINA YÖNELİK HAK İHLALLERİNE ve TUTULMA KOŞULLARINA İLİŞKİN RAPOR



**DİYARBAKIR BAROSU
ÇOCUK HAKLARI MERKEZİ**



DİYARBAKIR BAROSU
ÇOCUK HAKLARI MERKEZİ

NİSAN 2025 – NİSAN 2026
DİYARBAKIR ÇOCUK ve GENÇLİK KAPALI CEZA İNFAZ
KURUMUNDA TUTUKLU BULUNAN
OĞLAN ÇOCUKLARINA YÖNELİK
HAK İHLALLERİNE ve TUTULMA KOŞULLARINA İLİŞKİN RAPOR

DİYARBAKIR BAROSU ÇOCUK HAKLARI MERKEZİ
TARAFINDAN HAZIRLANMIŞTIR.

NİSAN 2026



Bu yayın, EUROMED RIGHTS'ın finansal desteği ile üretilmiştir. Bu yayının içeriğinden yalnızca Diyarbakır Barosu Çocuk Hakları Merkezi sorumludur ve hiçbir şekilde EUROMED RIGHTS'ın görüşlerini yansıtmamaktadır.

İÇİNDEKİLER

RAPORUN KONUSU	4
YÖNTEM, ETİK İLKELER	5
BÖLÜM 1: İŞKENCE, KÖTÜ MUAMELE VE İNSAN ONURUYLA BAĞDAŞMAYAN MUAMELE YASAĞI.....	6
A. ULUSAL VE ULUSLARARASI MEVZUATTA TANIM VE DÜZENLEMELER..	6
B. DURUMA İLİŞKİN TESPİTLER.....	7
Genel Çerçeve.....	7
Çıplak Arama ve Mahremiyet İhlali.....	7
Orantısız Güç Kullanımı ve Darp	8
Kamera Sistemleri ve Denetim Dışı Alanlar	8
Kelepçe ve Kısıtlama Araçlarının Kullanımı	9
Akran Zorbalığı	10
BÖLÜM 2: YAŞAM HAKKI VE SAĞLIK HİZMETLERİNE ERİŞİM	11
A. ULUSAL VE ULUSLARARASI MEVZUATTA TANIM VE DÜZENLEMELER	11
B. DURUMA İLİŞKİN TESPİTLER.....	12
Genel Çerçeve.....	12
Psikososyal Gözetim Yükümlülüğü.....	12
Tıbbi Müdahalede İhmal ve İlaç Güvenliği.....	14
Tıbbi Müdahale Mahremiyeti.....	15
BÖLÜM 3: BARINMA HAKKI.....	16
A. ULUSAL VE ULUSLARARASI MEVZUATTA TANIM VE DÜZENLEMELER	16
B. DURUMA İLİŞKİN TESPİTLER.....	17
Genel Çerçeve.....	17
Barınma ve Mahremiyet.....	17
Beslenme	19
Hijyen	20
BÖLÜM 4: HABERLEŞME HÜRRİYETİ.....	21
A. ULUSAL VE ULUSLARARASI MEVZUATTA TANIM VE DÜZENLEMELER	21
B. DURUMA İLİŞKİN TESPİTLER.....	22
Genel Çerçeve.....	22
İletişim ve Haberleşme Hakkı.....	23
Mektup Yoluyla Haberleşme	25
BÖLÜM 5: EĞİTİM HAKKI VE SOSYAL AKTİVİTELER	25
A. ULUSAL VE ULUSLARARASI MEVZUATTA TANIM VE DÜZENLEMELER	25
B. DURUMA İLİŞKİN TESPİTLER.....	26
Genel Çerçeve.....	26
Örgün ve Yaygın Eğitime Erişim	26
Eğitim Materyallerine Erişim	27

Kurum İçi Faaliyetlere Erişim.....	28
BÖLÜM 6: DİLEKÇE VE BİLGİ EDİNME HAKKI, DİSİPLİN TEDBİRLERİ	30
A. ULUSAL VE ULUSLARARASI MEVZUATTA TANIM VE DÜZENLEMELER	30
B. DURUMA İLİŞKİN TESPİTLER.....	31
Genel Çerçeve.....	31
Bilgi Edinme Hakkı ve Dilekçe Mekanizmaları.....	31
Savunma Hakkı ve Disiplin Tedbirleri	32
BÖLÜM 7: YARGI SÜRECİNDEKİ İHLALLER	34
A. ULUSAL VE ULUSLARARASI MEVZUATTA TANIM VE DÜZENLEMELER	34
B. DURUMA İLİŞKİN TESPİTLER.....	35
Genel Çerçeve.....	35
Gözaltı Sürecinde Yaşanan Hak İhlalleri, Tutukluluk ve Adli Kontrol.....	35
Nakil ve Sevk Süreçleri.....	36
Avukata Etkin Erişim.....	37
BÖLÜM 8: SONUÇ VE ÖNERİLER	37
A. SONUÇ.....	37
B. ÖNERİLER.....	39
Bölüm 1'e İlişkin Öneriler	39
Bölüm 2'ye İlişkin Öneriler.....	40
Bölüm 3'e İlişkin Öneriler	42
Bölüm 4'e İlişkin Öneriler	44
Bölüm 5'e İlişkin Öneriler	45
Bölüm 6'ya İlişkin Öneriler	46
Bölüm 7'ye İlişkin Öneriler.....	47

RAPORUN KONUSU

Bu rapor, Nisan 2025 – Nisan 2026 döneminde Diyarbakır Çocuk ve Gençlik Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda tutuklu bulunan 45 oğlan çocukla gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilen veriler esas alınarak hazırlanmıştır. Raporun konusu, özgürlüğünden yoksun bırakılan çocukların tutulma koşulları ile kurum içi uygulamalar, sağlık, eğitim, haberleşme, disiplin süreçleri ve yargısal güvenceler bağlamında karşı karşıya kaldıkları hak ihlali risklerinin izlenmesi, değerlendirilmesi ve kamuoyu ile paylaşılabilir bir çerçevede raporlanmasıdır.

Rapor, yapılandırılmış soru formlarına verilen yanıtlardan oluşturulan dairesel grafik raporu ile çocukların açık uçlu anlatımları ve görüşme sonrasında izleme sistemine işlenen ek veriler birlikte değerlendirilerek yazılmıştır. Bu yönüyle rapor, yalnızca sayısal dağılımları gösteren bir veri özeti değil; nicel ve nitel veriyi birlikte ele alarak çocukların deneyimlerini çocuk hakları hukuku, insan hakları hukuku ve ceza infaz hukuku çerçevesinde görünür kılan bir izleme ve değerlendirme belgesidir.

Bu rapor, yargısal anlamda kesin maddi vakıa tespiti yapma amacı taşımamaktadır. Bununla birlikte, çocukların doğrudan beyanları, yapılandırılmış veri seti ve görüşme notları ışığında, hak ihlali riski taşıyan alanları saptamayı; bu alanları ilgili ulusal ve uluslararası standartlar çerçevesinde değerlendirmeyi; özellikle çocukların korunma ihtiyacının yoğunlaştığı başlıklarda kamusal denetime elverişli bir zemin oluşturmayı amaçlamaktadır.

Bu kapsamda rapor; işkence, kötü muamele ve insan onuruyla bağdaşmayan muamele yasağı, yaşam hakkı ve sağlık hizmetlerine erişim, barınma hakkı, haberleşme hürriyeti, eğitim hakkı ve sosyal aktiviteler, dilekçe ve bilgi edinme hakkı ile disiplin tedbirleri ve yargı sürecinde yaşanan ihlaller başlıkları altında yapılandırılmıştır. Başlıklandırma tercih edilirken, çocukların adalet sistemine girdiği andan itibaren kuruma kabul ile kurumdaki gündelik yaşam koşullarına, akran ilişkilerinden sağlık ve eğitime erişime, savunma ve başvuru haklarından sevk ve tutukluluk süreçlerine kadar uzanan geniş temas alanlarının bütünlüklü biçimde ele alınması hedeflenmiştir.

YÖNTEM, ETİK İLKELER

Bu rapor Diyarbakır Barosu Çocuk Hakları Merkezi Tutukevleri ve İslahevleri Çalışma Grubu bünyesinde yürütülen izleme ve raporlama faaliyetleri kapsamında, Nisan 2025 – Nisan 2026 tarihleri arasında Diyarbakır Çocuk ve Gençlik Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda tutuklu bulunan oğlan çocuklarıyla yapılan görüşmelerden elde edilen verilere dayanmaktadır. Çocukların emin olmadıklarını veya bilmediklerini ifade ettikleri hususlar değerlendirme dışı tutulmuştur. İzleme çalışması kapsamında 45 çocukla görüşülmüş; görüşmelerde çocukların kuruma kabul süreçleri, tutulma koşulları, sağlık hizmetlerine erişimleri, eğitim olanakları, haberleşme imkânları, disiplin uygulamaları, akran ilişkileri, personel davranışları ve yargı süreçlerine ilişkin deneyimleri kayıt altına alınmıştır.

Görüşmeler, çocuk hakları, insan hakları hukuku ve özgürlüğünden yoksun bırakılan çocuklarla çalışma pratiği konusunda deneyimli iki avukatın birlikte katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Aynı görüşmede iki avukatın yer alması; beyanların daha sağlıklı alınması, gözlem ve notlandırmanın daha güvenilir yapılması, görüşme sırasında ortaya çıkabilecek risklerin birlikte değerlendirilmesi ve çocuk anlatımlarının tek bir gözleme indirgenmemesi bakımından özellikle tercih edilmiştir. Bu yöntem, izleme ve raporlama çalışmalarında hem doğrulama gücünü artırmakta hem de mesleki özeni güçlendirmektedir.

Elde edilen yapılandırılmış yanıtlar veri sistemine işlenmiş, soru bazında sınıflandırılarak dairesel grafik raporu oluşturulmuştur. Açık uçlu anlatımlar ve görüşme sonrasında kayda geçirilen ek notlar da raporun nitel değerlendirme kısmının temel veri kaynakları arasında yer almıştır. Bu nedenle raporda yalnızca yüzdesel dağılımlara dayanılmamış; grafiksel veriler ile çocukların doğrudan anlatımları birlikte değerlendirilmiştir. Yapılandırılmış veri ile bireysel anlatımlar arasında farklılaşma bulunan durumlar ihtiyatla ele alınmış; hiçbir tekil anlatım, genel bir sonuca ulaşmak için tek başına yeterli kabul edilmemiştir.

Çalışmanın etik çerçevesi; çocuğun üstün yararı, çocuğa zarar vermeme, insan onuruna saygı, gizlilik, gönüllülük ve mesleki özen ilkelerine dayanmaktadır. Görüşmeler sırasında çocukların yeniden örselenmesine yol açabilecek, korku yaratabilecek ya da kendilerini baskı altında hissettirebilecek tutum ve sorulardan kaçınılmıştır. Çocuklara görüşmenin amacı, kapsamı ve sınırları açıklanmış; anlatımlarının bir izleme ve raporlama çalışması kapsamında değerlendirileceği bilgisi paylaşılmıştır.

Rapora yansıtılan beyanlarda, çocukların kimliğini açığa çıkarabilecek kişisel ve ayırt edici bilgilerin kullanılmamasına özen gösterilmiş; özellikle ciddi ihlal iddiaları bakımından çocuk güvenliği öncelikli gözetilmiştir. Bu yaklaşım, kapatılma koşullarındaki çocuklarla yapılan görüşmelerin ortaya çıkabilecek misilleme, çekinme veya suskunluk risklerini de dikkate alan bir etik tutuma dayanmaktadır.

Bu rapor, kesin yargısal sonuca ulaşmayı hedefleyen bir soruşturma belgesi değil; çocukların beyanları ve kurumsal işleyişe ilişkin veriler ışığında hak ihlali risklerini görünür kılan bir izleme ve değerlendirme raporudur. Bu nedenle raporda yer alan tespitler, belirli başlıklarda yoğunlaşan sorun alanlarını, korunma mekanizmalarındaki zafiyetleri ve bazı uygulamaların hak temelli açıdan doğurduğu riskleri ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çocukların anlatımlarının ve grafiksel verilerin birlikte değerlendirilmesi, bu raporu savunuculuk, kamuoyu bilgilendirmesi ve kurumsal denetim bakımından kullanılabilir bir belge niteliğine kavuşturmuştur.

BÖLÜM 1: İŞKENCE, KÖTÜ MUAMELE VE İNSAN ONURUYLA BAĞDAŞMAYAN MUAMELE YASAĞI

A. ULUSAL VE ULUSLARARASI MEVZUATTA TANIM VE DÜZENLEMELER

“Hiçbir çocuk, işkence veya diğer zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ve cezaya tabi tutulmayacaktır. On sekiz yaşından küçük olanlara, işledikleri suçlar nedeniyle idam cezası verilemeyeceği gibi salıverilme koşulu bulunmayan ömür boyu hapis cezası da verilmeyecektir. ...

Özgürlüğünden yoksun bırakılan her çocuğa insancıl biçimde ve insan kişiliğinin özünde bulunan saygınlık ve kendi yaşındaki kişilerin gereksinimleri göz önünde tutularak davranılacaktır...”

27/1/1995 tarihli ve 22184 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan 20/11/1989 tarihli Çocuk Haklarına İlişkin BM Sözleşmesi’nin 37. Maddesi

“Taraflar Devletler, her türlü ihmal, sömürü ya da suistimal, işkence ya da her türlü zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ya da ceza uygulaması ya da silahlı çatışma mağduru olan bir çocuğun, bedensel ve ruhsal bakımdan sağlığına yeniden kavuşması ve yeniden toplumla bütünleşebilmesini temin için uygun olan tüm önlemleri alırlar. Bu tür sağlığa kavuşturma ve toplumla bütünleştirme, çocuğun sağlığını, özgüvenini ve saygınlığını geliştirici bir ortamda gerçekleştirilir.”

27/1/1995 tarihli ve 22184 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan 20/11/1989 tarihli Çocuk Haklarına İlişkin BM Sözleşmesi’nin 39. Maddesi

“Çocuklara zincir, kelepçe ve benzeri aletler takılamaz. Ancak; zorunlu hâllerde çocuğun kaçmasını, kendisinin veya başkalarının hayat veya beden bütünlükleri bakımından doğabilecek tehlikeleri önlemek için kolluk tarafından gerekli önlem alınabilir.” 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu 18. Madde

Çocuk kurumları "eğitim ve öğretime dayalı" olmalıdır. 5275 Sayılı İnfaz Kanunu Madde 11

Çocukların yetişkinlerle bir araya gelmesini kesinlikle yasaktır. 5275 Sayılı İnfaz Kanunu. Madde 63/3

B. DURUMA İLİŞKİN TESPİTLER

Genel Çerçeve

Özgürlüğünden yoksun bırakılan çocuklar bakımından devletin yükümlülüğü yalnızca doğrudan fiziksel şiddet uygulamamakla sınırlı değildir. Devlet aynı zamanda çocukları personelden, diğer çocuklardan ve kurumun işleyişinden kaynaklanabilecek aşağılayıcı, korkutucu, baskılayıcı ve istismar niteliği taşıyan her türlü müdahaleye karşı etkili biçimde korumakla yükümlüdür. Bu nedenle aşağıdaki tespitler, yalnızca tekil olayları değil; arama rejimi, güç kullanımı, denetim dışı alanlar ve koğu içi hiyerarşiler üzerinden oluşan bütüncül risk alanını esas almaktadır.

Çıplak Arama ve Mahremiyet İhlali

Dairesel grafik raporunda, çocukların %13,3'ü cezaevine getirildikleri anda veya sonraki aşamalarda çıplak arama yapıldığını belirtmiştir (*Grafik 1*). Kurum içindeki rutin aramalarda mahremiyet ihlali yaşandığını belirten çocukların oranı %20'dir (*Grafik 2*). Sayım ve arama sırasında ayağa kalkmaya zorlama bulunduğunu belirtenlerin oranı ise %57,8'e ulaşmaktadır (*Grafik 3*). Ayrıca çocukların %53,3'ü arama sırasında eşyaların kasıtlı veya gereksiz biçimde dağıtıldığını ifade etmiştir (*Grafik 4*).

Açık uçlu anlatımlar, bu nicel görünümü desteklemektedir. Bazı çocuklar cezaevine kabul veya nakil aşamasında üzerlerinde yalnızca atlet ve şort kalacak şekilde arandıklarını; bir çocuk ise doğrudan çıplak vücut aramasına maruz kaldığını ifade etmiştir. Bununla birlikte başka bir çocuk narkotik ekiplerince gözaltına alınma sürecinde çıplak aramaya maruz bırakıldığını ifade etmiştir. Başka anlatımlarda, açık görüş dönüşü yapılan aramalarda mahrem bölgelere elle temas edildiği, özel bölgelerin sıkıldığı ve çocukların bu durumdan açık biçimde rahatsızlık duyduğu belirtilmiştir. Açık görüş sonrası arkadaşlarından mahrem bölgelerin elle arandığını duyduğunu söyleyen çocuklar da bulunmaktadır. Bazı çocuklar ise koğu aramalarında elbiselerinin mahremiyeti ihlal edecek şekilde dağıtılarak arama yapıldığını ifade etmektedir. Sayım sırasında İnfaz Koruma memuru tarafından tek fayansta, fayans çizgi ve sınırları aşmayacak şekilde beklemeye zorlanıldığı belirtilmektedir.

Bu başlık altında, mahremiyet ihlalinin yalnızca çıplak arama ile sınırlı olmadığı görülmektedir. Personelin mahremiyeti ihlal edecek şekilde dokunduğunu belirten çocukların oranı %15,6'dır (*Grafik 5*). Bu eylemlere maruz kalmamakla birlikte yaşandığını bilen, gören ve sessiz kalan bir yetkili bulunduğunu söyleyen çocuklar da vardır (*Grafik 6*). Bütün bu veriler birlikte değerlendirildiğinde, arama süreçlerinin bazı durumlarda çocuğun beden mahremiyetini koruyan güvenlik işlemi olmaktan çıkıp, aşağılayıcı ve onur kırıcı bir niteliğe büründüğü anlaşılmaktadır.

Hukuki açıdan çocuklara yönelik arama prosedürleri son derece dar, istisnai ve ölçülü olmalıdır. Mahrem bölgelere fiziksel temas, gerekçesiz soyma, aşağılayıcı pozisyon alma zorlaması ve eşyaların kasıtlı biçimde dağıtılması, insan onuruyla bağdaşmayan muamele yasağı bakımından ciddi risk doğurmaktadır. Özellikle özgürlüğünden yoksun bırakılmış çocuklar bakımından, aramanın güvenlik amacıyla sınırlı kalması ve çocuk üzerinde korku ya da küçük düşürülme etkisi yaratmaması zorunludur.

Orantısız Güç Kullanımı ve Darp

Grafik raporu, çocuklar arasında şiddet olayı yaşandığında cezaevi personelinin anında müdahale ettiğini düşünenlerin oranının %68,9 olduğunu göstermektedir (**Grafik 7**). Bununla birlikte, şiddet olayı yaşandığında müdahale edildiğini gören 31 çocuktan 11'i müdahale sırasında sınırı aşan zor kullanma veya şiddet uygulandığını ayrıca personelin onur kırıcı davranışta veya hakarete bulunduğunu ifade ederken personelin bir şeyi yapmak veya yapmamakla tehdit ettiğini belirten çocuklar da bulunmaktadır. (**Grafik 8, Grafik 9, Grafik 10 ve Grafik 11**). Grafik kümelerinin tamamı birlikte okunduğunda, personel müdahalesinin her durumda güvenlik sınırları içinde ve çocuk dostu bir usulle gerçekleştiğini söylemek güçtür.

Çocuklar arasındaki kavgalarda infaz koruma memurlarının geç müdahale ettiğini belirten çocuklardan bazıları kavga sonrası bir çocuğun ters kelepçeyle çıkarıldığını belirtilmiştir. Bir çocuk, cezaevinde yaşanan bir kavga sonrasında kendisinin ve diğer çocuğun kameraların görmediği bir noktaya götürülerek şiddet gördüğünü anlatmıştır. Başka anlatımlarda başmemurun tehdit, hakaret ve koğuş değişikliği baskısı kullandığı; bazı çocukların ise kolluk aşamasında darp, elektrikli cop uygulaması, ters kelepçe ve psikolojik baskıya maruz kaldığı ifade edilmiştir. Şiddet eyleminden bahseden çocukların önemli bir bölümü de misilleme, cezalandırma yönündeki tehdit ve baskılar sebebiyle cezaevinde zor şartlara maruz bırakılacağı endişesiyle şikayetçi olmak istememekte veya şikayetlerinden soruşturma aşamasında vazgeçmektedirler.

Veriler, tüm çocukların aynı yoğunlukta fiziksel şiddet yaşadığı sonucuna varmamaktadır; ancak bazı ağır anlatımlar, güvenlik tedbirinin sınırlarını aşan ve cezalandırıcı mahiyet taşıyan müdahalelerin de mevcut olduğunu göstermektedir. Güç kullanımına ilişkin risk yalnızca fiziksel temasla sınırlı olmayıp, tehdit, hakaret, korkutma ve misilleme ima eden davranışları da kapsamaktadır. Bu nedenle personel müdahalesi, “asayiş sağlama” başlığı altında olağanlaştırılmayacak; gerek ulusal gerek uluslararası çocuk hakları standartları ışığında ayrıca denetlenmesi gereken bir alan olarak görünmektedir.

Kamera Sistemleri ve Denetim Dışı Alanlar

Kamera sistemleri bakımından grafik raporu, koşuşlarda kamera bulunup bulunmadığı, kameraların özel alanlardaki mahremiyeti ihlal edip etmediğı, toplu yaşam alanında kör nokta bulunup bulunmadığı ve infaz koruma memurlarının düzenli olarak akvaryumdan izleme yapıp yapmadığı sorularını ayrı ayrı izlemektedir (*Grafik 12-15*). Bu başlık altındaki göstergeler, kamera sisteminin yalnızca teknik mevcudiyetini değıl, aynı zamanda mahremiyet ve denetlenebilirlik bakımından işlevini değıerlendirmeye imkân vermektedir.

Açık uçlu görüşme notları, özellikle kör noktalar ve izleme yetersizliğı bakımından kaygı vericidir. Bazı çocuklar, dolap kapağı açıldığında kameranın görmediğı bir alan oluştuğunu; bazıları ise ortak yaşam alanında “malta sonu” ya da tezgâh kısmı olarak tarif edilen bölümlerin kameralarca görülmediğini belirtmiştir. Başka anlatımlarda, çocukların bu kör noktalara götürülerek dövüldüğü ileri sürülmüştür. Bir çocuk, kameraların önünde kavga olmasına rağmen zamanında müdahale edilmediğini; bir başkası ise düzenli akvaryum izlemesi yapılmadığını, görevlilerin yalnızca 2-3 saatte bir geldiklerini ve düzenli izleme yapılırsa akranlar arasındaki şiddetin azalabileceğini ifade etmiştir.

Kamera sisteminin varlığı bu koşullarda tek başına koruyucu bir güvence oluşturmamaktadır. Asıl belirleyici olan, şiddet ve baskı riski taşıyan alanların gerçekten denetime açık olup olmadığıdır. Kör noktalar, hem önleyici korumayı zayıflatmakta hem de olası kötü muamele iddialarının sonradan ispatını güçleştirmektedir. Bu nedenle kamera rejimi, mahremiyet-güvenlik dengesi gözetilerek; özellikle müdahale, arama, ortak alan ve sevk öncesi/sonrası süreçleri denetlenebilir kılacak şekilde yeniden ele alınmalıdır. Bu bağlamda İnfaz koruma memurlarının çocuklarla doğrudan temas kurdukları müdahale, arama, sevk ve koğıuş içi kontrol süreçlerinde ve özellikle kameraların olmadığı alanlar başta olmak üzere çocukla temasa geçilen her an yaka kamerası kullanması zorunlu kılınmalıdır.

Kelepçe ve Kısıtlama Araçlarının Kullanımı

Grafik raporunda kelepçe kullanımına ilişkin iki ayrı gösterge yer almaktadır: sevk sırasında kelepçe takılıp takılmadığı (*Grafik 16*) ile kuruma nakil, hastaneye sevk ve benzeri süreçlerde kelepçe kullanılıp kullanılmadığı (*Grafik 17*). Bu iki grafik, kısıtlama araçlarının istisnai güvenlik önlemi mi yoksa fiilen olağan bir uygulama mı olduğu sorusunu gündeme getirmektedir. Dairesel grafik raporu bu başlıkta kayda değıer bir oranla kelepçe kullanımının varlığını görünür kılmaktadır.

Açık uçlu yanıtlar, bu başlıkta grafiklerle uyumlu biçimde tekrar eden anlatımlar içermektedir. Bazı çocuklar hastaneye sevk sırasında kelepçe takıldığını, bazıları ise tek kelepçe ile jandarmaya bağlandıklarını belirtmiştir. Bir çocuk, mide yarası nedeniyle hastaneye götürülürken kelepçe takmak istemediğini ve kaçmayacağını söylemesine rağmen kelepçenin daha fazla sıkıldığını, bu nedenle acı duyduğunu anlatmıştır.

Başka çocuklar adliyeye sevkte kelepçe takılmadığını ama hastane sevkinde takıldığını ifade etmiştir. Kurumda şiddet durumunda çocuklara ters kelepçeyle müdahale edildiği şeklinde anlatımlarda da bulunulmuştur.

Çocuklar bakımından kelepçe ve benzeri kısıtlama araçlarının kullanımı son çare niteliğinde, bireyselleştirilmiş ve somut risk değerlendirmesine dayalı olmalıdır. Buna karşılık sağlık sevki veya kurum dışı işlem gibi durumlarda kelepçenin fiilen olağan bir prosedüre dönüşmesi, çocuk hakları yaklaşımıyla bağdaşmamaktadır. Ağrı verici biçimde kelepçe sıkılması, ters kelepçe kullanımı veya kaçma/saldırı riski gösterilmeksizin uygulanması, güvenlik tedbirinin sınırlarını aşarak aşağılayıcı muamele niteliği kazanmaktadır.

Akran Zorbalığı

Akran zorbalığı, grafik raporunda en güçlü görünürlüğe sahip başlıklardan biridir. Akran şiddetine karşı kurumda herhangi bir önlem alınıp alınmadığı ve akran şiddetinin tehdit unsuru olarak kullanılıp kullanılmadığı **Grafik 18** ve **Grafik 19**'de izlenmektedir. Koğuşlarda temsilci veya mesul bulunup bulunmadığı **Grafik 20**'de, bu kişilerin veya bazı çocukların ayrıcalığı olup olmadığı **Grafik 21**'de, iş bölümlerine katılıp katılmadıkları **Grafik 22**'te ve koğuş içinde ayrıca kurallar koyup koymadıkları **Grafik 23**'te gösterilmektedir. Bu göstergeler, açık uçlu beyanlarla birlikte değerlendirildiğinde akran zorbalığının bazı koğuşlarda gayriresmî bir otorite sistemine dönüştüğünü düşündürmektedir

Koğuş içinde mesul/temsilci tarafından kural konulduğunu belirtenlerin oranı %73,3'tür (**Grafik 23**). Kural konulduğunu belirten 33 çocuk içerisindeki 23 çocuk bu kuralların zorbalık içerdiğini ve kurallara uyulmaması halinde fiziksel veya psikolojik şiddet uygulandığını ifade etmektedir (**Grafik 24**) (**Grafik 25**).

Görüşülen 45 çocuktan %40'ı koğuşta kavga veya ciddi sorun yaşandığını ifade etmektedir(**Grafik 26**). Çocukların %37,8'i kendi işlerini yaptırma, çamaşır yıkatma, yemeklerini zorla alma, kantin siparişi verdirme veya benzeri eylemlerin yaşandığını ifade etmektedir. (**Grafik 27**). Zorla dokunma ve temas durumu yaşandığını görmüş ya da duymuş olduğunu belirten çocukların varlığı da ayrıca dikkat çekmektedir (**Grafik 28**).

Açık uçlu anlatımlar bu tabloyu daha da ağırlaştırmaktadır. Bazı çocuklar, koğuş mesullerinin çocuklara zorla iş yaptırdığını, kantin siparişlerini kendilerine ayırdığını, kurslara gitmelerine engel olduğunu ve kurallara uymayanlara şiddet uyguladığını belirtmiştir. Başka anlatımlarda, çocukların tek fayans (*oturdukları yerde ayaklarının tek fayans içinde taşmadan sabit durması*), oturuş biçimi, su içme, konuşma, atlet ile oturmama, ayak ayak üstüne atmama, sandalyenin arkasına kolunu uzatmama, buzdolabını izinsiz açmama, son gelenin bulaşık yıkaması ve sıra düzeni gibi katı kurallarla baskı altında tutulduğunu; bu kurallara uyulmaması halinde dayak, tehdit veya toplu cezalandırma benzeri uygulamaların devreye girdiği ifade edilmiştir. Bir diğer çocuk mesuller tarafından dövülen çocuğun kanını temizlemek zorunda bırakıldığını; bazıları ise mesullerin başmemurlar tarafından korunduğu anlatılmıştır.

Akran zorbalığını ağırlaştırıran bir unsur da, bazı anlatımlarda personelin bu baskı düzenine kayıtsız kalması veya dolaylı biçimde onu güçlendirmesi yönündeki anlatımlardır. Anlatımlarda başmemur ile sorun yaşayan çocukların şiddete maruz kalması için sorunlu bir koğuşa alındıklarını, başmemurun koğuş mesulünü şiddet uygulaması için yönlendirdiğini ve çocukların şiddete maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Başka bir çocuk, akran şiddetine karşı kurumun etkili koruma mekanizması kurmadığını; düzenli izleme ve hızlı müdahale olmadığı için zorbalığın süreklilik kazandığını söylemiştir. Bu tür anlatımlar, akran zorbalığının yalnızca çocuklar arası bir çatışma değil, bazı durumlarda kurumsal denetim eksikliği ve göz yumulması nedeniyle yapılaşan bir baskı ilişkisi olduğunu göstermektedir.

Hukuki açıdan, özgürlüğünden yoksun bırakılan çocukların diğer çocuklardan gelebilecek şiddet, baskı, sömürü ve aşağılama biçimlerine karşı korunması da devletin yükümlülüğü kapsamındadır. Koğuş mesullerinin fiili disiplin ve yaptırım otoritesine dönüşmesi; çocukların emekleri, kişisel alanları ve sosyal ilişkileri üzerinde baskı kurması, kurumsal koruma mekanizmalarının bu başlıkta yetersiz kaldığını düşündürmektedir. Akran ve personel şiddetine maruz kalan çocuklar kendisine ve topluma olan saygısını kaybetmekte ve suçu normalleştirmektedir. Bu durum çocuğun suç döngüsüne dahil olmasına neden olmaktadır.

BÖLÜM 2: YAŞAM HAKKI VE SAĞLIK HİZMETLERİNE ERİŞİM

A. ULUSAL VE ULUSLARARASI MEVZUATTA TANIM VE DÜZENLEMELER

*“Mahpuslara sağlık hizmeti sağlanması devletin bir sorumluluğudur. Mahpuslar, toplumda mevcut olan sağlık hizmet standartlarına sahip olmalıdır ve yasal statüleri nedeniyle ayrımcılığa maruz kalmaksızın ücretsiz olarak gerekli sağlık hizmetlerine erişebilmelidir “ **Mandela Kuralları Madde 24***

*“Acil durumlarda tüm ceza infaz kurumları tıbbi yardıma derhal erişim sağlayacaktır. Özel muamele veya ameliyatı gerektiren mahpuslar ihtisas kurumlarına veya sivil hastanelere sevk edilecektir. Bir ceza infaz kurumu kendi hastane imkanlarına sahip ise mahpuslara uygun tedavi ve bakımın sağlanması için yeterli personel ve donanımına sahip olmalıdır.” **Mandela Kuralları madde 27***

*“Her ceza infaz kurumu, rehabilitasyonunu engelleyen sağlık sorunları veya özel sağlık ihtiyaçları bulunan mahpusları özellikle dikkate alarak, mahpusların fiziksel ve zihinsel sağlıklarını değerlendirmek, geliştirmek, korumak ve iyileştirmekle görevli bir sağlık hizmeti bulunduracaktır. Sağlık hizmeti, tam bir klinik bağımsızlık içinde hareket eden yeterli personele sahip disiplinler arası bir ekipten oluşacaktır ve psikoloji ile psikiyatri alanlarında yeterli uzmanlığı kapsayacaktır. Ayrıca, yetkin bir dışçinin hizmeti de her mahpus için erişilebilir olacaktır.” **Mandela Kuralları Madde 25/1-25/2***

*“Özgürlüğünden yoksun bırakılan çocuklara verilen sağlık hizmetleri, çocuğun fiziksel veya ruhsal rahatsızlığını, istismar edilmesini veya çocuğun toplumla bütünleşmesini engelleyen diğer bir durumunu teşhis ve tedavi etmeye çalışır. Her kurumda kalan çocukların sayısı ve ihtiyaçları ile orantılı, hemen ulaşılabilecek yeterli tıbbi imkan ve donanım ile, önleyici sağlık hizmetlerinde eğitim görmüş ve acil tıbbi durumlara müdahale edebilecek sağlık görevlileri bulunur. Hasta olan, hastalıktan şikayet eden veya fiziksel veya ruhsal sıkıntılarının belirtilerini gösteren her çocuk, derhal bir sağlık görevlisi tarafından muayene edilir.” **Havana Kuralları (Özgürlüğünden Yoksun Bırakılmış Çocukların Korunması)Madde 51***

“Tarağ Devletler, ocuğun olabilecek en iyi sağlık düzeyine kavuşma, tıbbi bakım ve rehabilitasyon hizmetlerini veren kuruluşlardan yararlanma hakkını tanurlar. Tarağ Devletler, hiçbir çocuğun bu tür tıbbi bakım hizmetlerinden yararlanma hakkından yoksun bırakılmamasını güvence altına almak için çaba gösterirler.”
ocuk Haklarına Dair Sözleşme Madde. 24

“ocuğun yaşama, gelişme ve korunma haklarının güvence altına alınması temel ilkedir.” **5395 Sayılı ocuk Koruma Kanunu Madde 4**

“Ceza infaz kurumlarında hükümlülerin yaşam hakları ile beden ve ruh bütünlüklerini korumak üzere her türlü koruyucu tedbirin alınması zorunludur.” **5275 Sayılı Kanun Madde 6/f**

“Hkmlnin geçmişi, suçluluk nedenleri, suç sicili, fizik yeteneği ve ruhsal yapısı, kişisel doğası, arz edebileceği tehlike hlleri, hapis cezasının süresi, salıverildikten sonraki beklentisi dikkate alınarak, toplumun hukuka uygun hareket eden ve üretken bir yesi olarak yaşamını sürdürmesini sağlayacak ve bireysel ihtiyaçlarına uygun bir biçimde iyileştirme programları uygulanır.” **5275 Sayılı Kanun Madde 73**

“Hükümlülerin muayene ve tedavi olanaklarından yararlanma hakkı vardır. Kurum hekimi tarafından yapılan muayene sonucu gerekli görülen hallerde hükümlü derhal hastaneye sevk edilir.” **5275 Sayılı Kanun (Madde 71, 78, 80)**

“ocuklar hakkında "Sağlık Tedbiri" kapsamında fiziksel ve ruhsal sağlığın korunması için gerekli tıbbi bakım ve rehabilitasyonun sağlanması zorunludur.” **5395 Sayılı Kanun Madde 5/d**

“Kurumda, hkmlnin muayene veya tedavisi sırasında cezaevi tabibi tarafından talep edilmediği sürece muayene odasında sağlık personeli dışında görevli bulundurulmaz. Ancak güvenlik amacıyla ve konuşulanların duyulmayacağı şekilde, kurum idaresi tarafından gerekli tedbirler alınır.” **İnfaz Yönetmeliği Madde 98/2**

“Muayene, teşhis ve tedavinin makul bir gizlilik ortamında gerçekleştirilmesi ve tedavisiyle doğrudan ilgili olmayanların müdahale sırasında bulunmaması esastır.” **Hasta Hakları Yönetmeliği Madde 21**

B. DURUMA İLİşKİN TESPİTLER

Genel ereve

Özgürlüğünden yoksun bırakılan çocuklar bakımından yaşam hakkı ve sağlık hizmetlerine erişim hakkı, yalnızca acil tıbbi müdahaleye ulaşabilme imknıyla sınırlı değildir. Bu hak; kuruma kabul anından itibaren ruhsal kırılganlıkların tespiti, intihar ve kendine zarar verme risklerinin önlenmesi, düzenli psikososyal izlem, zamanında muayene ve sevk, ilaçlara güvenli erişim, kronik ve akut sağlık sorunlarının süreklilik içinde takibi ile tüm tıbbi süreçlerde mahremiyetin korunmasını da içerir.

Psikososyal Gözetim Yükümlülüğü

Grafik raporu, kuruma kabul sırasında psikolog birimiyle görüşme yapıldığını söyleyen çocukların oranının %88,9 olduğunu göstermektedir (*Grafik 29*). Buna karşılık, psikolog birimiyle görüşen 40 çocuktan sadece 7'si kendileri hakkında bireyselleştirilmiş iyileştirme planı hazırlandığını beyan etmiş; 33 çocuk ise böyle bir planın bulunmadığını belirtmektedir (*Grafik 30*). Benzer biçimde, psikolog ile düzenli görüşebildiğini söyleyen çocukların oranı %28,9, düzenli görüşemediğini söyleyenlerin oranı ise %51,1'dir (*Grafik 31*). İstek halinde psikolog ile makul sürede görüşebildiğini belirtenler %60 olmakla birlikte, görüşme sürelerini yeterli bulanların oranı %37,8, psikoloğun yeterli ilgi gösterdiğini düşünenlerin oranı ise %33,3 düzeyinde kalmaktadır (*Grafik 32, Grafik 33, Grafik 34*). Bu veriler birlikte değerlendirildiğinde, psikologla ilk temasın görece yaygın olduğu; ancak bu temasın düzenli, bireyselleştirilmiş ve yeterli bir psikososyal izlem mekanizmasına dönüşmediği, prosedür gereği kuruma gelen çocuklarla görüşüldüğü, ardından istek olması durumunda görüşmeler gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır.

Açık uçlu anlatımlar, psikososyal desteğin çocuklar bakımından yeknesak işlemediğini ortaya koymaktadır. Bazı çocuklar psikologla yalnızca talep ettiklerinde görüşebildiklerini, bazıları bu görüşmelerin çok kısa sürdüğünü, bazıları ise psikologla hiç düzenli temas kurulmadığını anlatmıştır. Bir çocuk psikolog ile görüşme sürecinin ceza infaz kurumuna ilk alındığında ve mahkeme süresince olmak üzere yalnızca iki kez gerçekleştiğini belirtmiştir. Başka bir çocuk, psikologla görüşme süresinin 10–15 dakika olduğunu, bir başka anlatımda ise psikoloğun görüşmeden erken çıkmasını istediği ve azarlayıcı davrandığı ifade edilmiştir. Yine bazı anlatımlarda çocukların ancak dilekçe ile psikolog görüşmesi talep edebildikleri, hatta bazı durumlarda bu dilekçeyi yazma imkânının dahi koğuş içi fiili hiyerarşiler nedeniyle sınırlanabildiği anlaşılmaktadır. Öte yandan, intihar geçmişi olan bir çocuğun psikologla birkaç kez görüştüğü ve ilaçlarına erişebildiği, ancak bu desteğin kendisine yeterli gelmediğini söylediği de görülmektedir.

Bu veriler birlikte değerlendirildiğinde, psikolog birimiyle ilk temasın sağlanmış olması tek başına yeterli bir güvence olarak görülemez. Çocuğun özgürlüğünden yoksun bırakılması; aileden kopma, belirsizlik, akran baskısı, disiplin tehdidi ve kurumsal kapanma koşullarıyla birleştiğinde ruhsal kırılabilirliği artırabilir. Bu nedenle psikososyal destek, yalnızca kuruma kabulde yapılan kısa bir görüşmeden ibaret bırakılamaz. İyileştirme planlarının büyük ölçüde bulunmaması, düzenli görüşmenin sınırlı kalması ve görüşme niteliğine ilişkin olumsuz anlatımlar, yaşam hakkının önleyici boyutu bakımından kurumsal gözetimin yetersiz kaldığını göstermektedir. Özellikle kendine zarar verme, akut ruhsal çöküntü, ağır stres ya da intihar riski bulunan çocuklar bakımından bu eksiklik, devletin pozitif koruma yükümlülüğüyle bağdaşmayan ciddi bir boşluk yaratmaktadır.

Çocuklar devlet himayesinde bulunduğu bu dönemde; çocukları suça iten nedenlerin tespit edilmesi, suç çevresinden uzaklaşması için koruyucu ve destekleyici tedbirlerin alınması gerekirken psikolog sayısı ve görüşmelerdeki yetersizlik; Çocuk Adalet Sisteminin onarıcı yönünün uygulanmamasına sebep olmaktadır. Bu sebeple suç döngüsünün kırılması için tespit ve önlem mekanizmalarının etkin bir şekilde işletilmesi gerekmektedir.

Tıbbi Müdahalede İhmal ve İlaç Güvenliği

Grafik raporu, çocukların çok büyük bölümünün kuruma girişte sağlık kontrolünden geçirildiğini ortaya koymaktadır; bu oran %95,6'dır (**Grafik 35**). Aynı şekilde çocukların tamamı kurumda bir sağlık birimi bulunduğunu belirtmiştir (**Grafik 37**). Bununla birlikte, sağlık problemi bulunan çocuklar için gerekli tedbirlerin alındığını söyleyenlerin oranı yalnızca %26,7'de kalmaktadır (**Grafik 36**). Revire ihtiyaç halinde makul sürede gidemediğini belirten çocukların oranı %51,1, gidemediğini belirtenlerin oranı ise %37,8'dir (**Grafik 38**). Revire gittiğinde doktor tarafından ilgiyle ve ayrıntılı muayene edildiğini söyleyenler %53,3 olmakla birlikte, bu nitelikte muayene yapılmadığını düşünenlerin oranı da %28,9'dur (**Grafik 39**). Hastaneye makul sürede sevk edildiğini belirtenler %40 iken bunun gerçekleşmediğini söyleyenler %26,7'lik bir kesimi oluşturmaktadır (**Grafik 40**). İlaç reçete edildiğinde kısa sürede kullanımı sağlandığını söyleyenlerin oranı %42,2, sağlanmadığını söyleyenlerin oranı ise %24,4'tür (**Grafik 41**). İnfaz Koruma Memurları tarafından doktor yazmadan herhangi bir ilaç verildiğini söyleyenler ise %11,1'dir (**Grafik 42**). Bu göstergeler birlikte değerlendirildiğinde, kurumda sağlık altyapısının biçimsel olarak mevcut olduğu ancak başvuru, sevk ve tedavi sürekliliği bakımından ciddi aksaklıklar bulunduğu görülmektedir.

Açık uçlu anlatımlar, bu nicel görünümü daha da ağırlaştırmaktadır. Bazı çocuklar, talep etmelerine rağmen revire götürülmediklerini, bazıları ise ancak dilekçe yazdıktan bir gün sonra revire çıkabildiklerini belirtmiştir. Bir anlatımda revire acil ihtiyaç halinde gidilemediği, çünkü infaz koruma memurlarının aciliyete inanmadıkları; revire yalnızca salı ve perşembe günleri gidilebildiği ifade edilmiştir. Bazı çocuklar ilaçlarının bir haftada, bazıları 4–5 günde, bazıları ise 2–3 günde ulaştığını ifade etmiştir. Başka çocuklar hastaneye sevk aylarca geciktiğini, örneğin göz rahatsızlığı için sevk 3–4 ay sonra, başka bir anlatımda araştırma hastanesine sevk 4 aydır beklediğini, bir diğer anlatımda ayağındaki yağ bezesi için yaklaşık bir aydır hastaneye götürülmediğini ifade etmiştir. Burun kanaması yaşayan bir çocuğun doktordan sevk önerisi almasına rağmen sevk gerçekleşmemesi; akranları tarafından burnu kırılan başka bir çocuğun ise yalnızca revirle sınırlı bırakılıp bir uzmana götürülmemesi, sağlık hizmetine erişimdeki yapısal gecikmeyi daha görünür kılmaktadır.

Bu başlık altında temel sorun, sağlık biriminin bulunmaması değil; sağlık hizmetinin çocuğun ihtiyacına uygun hız ve süreklilikte işlenmemesidir. Sağlık başvurusunun gecikmesi, hastaneye sevk ertelenmesi, tedavinin kesintiye uğraması veya ilacın zamanında verilmemesi, özellikle çocuklar bakımından sıradan bir idari aksama olarak görülemez.

Özgürlüğünden yoksun bırakılmış çocuk, kendi sağlık hizmetine doğrudan erişemediği için tamamen kurumun değerlendirmesine bağlıdır. Bu nedenle sevk ve ilaç süreçlerinde ortaya çıkan gecikmeler, doğrudan doğruya devletin koruma yükümlülüğünü ilgilendirir. Mevcut veriler, kurumda sağlık hizmetinin tümüyle yokluğundan değil; ancak özellikle acil ihtiyaç, kronik hastalık, tekrar eden şikâyetler ve tedavi devamlılığı bakımından güvenilir ve çocuk odaklı bir işleyişin tam olarak kurulamamış olmasından söz etmeyi gerektirmektedir. Bu durum, bazı vakalarda yaşam hakkının koruyucu boyutunu da zedeleyebilecek ciddiye sahiptir.

Tıbbi Müdahale Mahremiyeti

Grafik raporu, muayene ve sevk süreçlerinde mahremiyetin her çocuk bakımından güvence altına alınmadığını göstermektedir. Muayene sırasında personelin dışarıda beklediğini söyleyen çocukların oranı %46,7 iken, dışarıda beklemediğini belirtenlerin oranı %33,3'tür (*Grafik 43*). Personel dışarıda beklemediğinde doktorun bunu özellikle talep ettiğini söyleyenlerin oranı yalnızca %6,7'de kalmaktadır (*Grafik 44*). Sevk sırasında kelepçe takıldığını söyleyen çocukların oranı %40'tır (*Grafik 16*). Hastaneye sevk edilmişse doktorla görüşürken mahremiyetin sağlandığını söyleyenlerin oranı ise yalnızca %22,2'dir; buna karşılık mahremiyetin sağlanmadığını belirten çocuklar %28,9'luk bir kesim oluşturmaktadır (*Grafik 45*). Bu göstergeler birlikte değerlendirildiğinde, tıbbi mahremiyetin sağlık hizmetinin doğal ve güvence altına alınmış bir parçası olarak değil, istisnai biçimde gerçekleşen bir durum olarak kaldığı anlaşılmaktadır.

Açık uçlu anlatımlar, muayene mahremiyetine ilişkin riskleri açık biçimde doğrulamaktadır. Bazı çocuklar gardiyanın kapı önünde beklediğini ve mahremiyetin sağlanmadığını, bazıları ise jandarmanın doktor odasına girdiğini ve muayene sırasında içeride bulunduğunu söylemiştir. Bir çocuk, hastaneye giderken kelepçe takıldığını; bir diğeri, kelepçe takmak istemediğini ve kaçmayacağını söylemesine rağmen jandarmanın kelepçeyi daha da sıkı tuttuğunu ve canının yandığını anlatmıştır. Sara hastası bir çocuğun hastaneye sevk sırasında kelepçelendiği şeklindeki anlatımlar sağlık hizmetine erişimin onur kırıcı ve caydırıcı bir deneyime dönüşebildiğini göstermektedir. Yine bazı anlatımlarda muayene sırasında görevlinin odada beklediği, buna rağmen çocuğun bunun mahremiyet açısından sorun oluşturduğunu hissettiği anlaşılmaktadır.

Tıbbi mahremiyet, sağlık hakkının tali bir unsuru değil, etkili sağlık hizmetinin ön koşuludur. Çocuğun doktor karşısında kendisini rahat ifade edememesi, sağlık öyküsünü eksik anlatması, özellikle ruhsal sorunlar, şiddet öyküsü ya da hassas bedensel yakınmalar konusunda suskun kalması, tıbbi müdahalenin niteliğini doğrudan düşürür. Güvenlik görevlisinin muayene ortamında bulunması ve sevklerin kelepçeli şekilde yürütülmesi, sağlık hizmetini çocuk bakımından korkutucu, baskılayıcı ve onur kırıcı bir sürece dönüştürebilir. Bu nedenle muayene sırasında üçüncü kişilerin varlığı ile kelepçeli sevk uygulamaları yalnızca özel hayatın ihlali olarak değil; aynı zamanda sağlık hakkının etkili kullanılmasını engelleyen yapısal bir sorun olarak değerlendirilmelidir.

Mevcut veriler, kurumda tıbbi mahremiyetin istisnasız bir hak olarak değil, güvenlik mantığına bağlı olarak daraltılabilen kırılğan bir alan halinde işletildiğini göstermektedir.

BÖLÜM 3: BARINMA HAKKI

A. ULUSAL VE ULUSLARARASI MEVZUATTA TANIM VE DÜZENLEMELER

“Taraf Devletler, her çocuğun bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlâksal ve toplumsal gelişmesini sağlayacak yeterli bir hayat seviyesine hakkı olduğunu kabul ederler.

...

*Taraf Devletler, ulusal durumlarına göre ve olanakları ölçüsünde, anababaya ve çocuğun bakımını üstlenen diğer kişilere, çocuğun bu hakkının uygulanmasında yardımcı olmak amacıyla gerekli önlemleri alır ve gereksinim olduğu takdirde özellikle beslenme, giyim ve barınma konularında maddi yardım ve destek programları uygularlar.” **Çocuk Haklarına İlişkin BM Sözleşmesi madde 27***

*“...Özgürlüğünden yoksun bırakılan her çocuğa insancıl biçimde ve insan kişiliğinin özünde bulunan saygınlık ve kendi yaşındaki kişilerin gereksinimleri gözönünde tutularak davranılacaktır. Özgürlüğünden yoksun olan her çocuk, kendi yüksek yararı aksini gerektirmedikçe, özellikle yetişkinlerden ayrı tutulacak ve olağanüstü durumlar dışında ailesi ile yazışma ve görüşme yoluyla ilişki kurma hakkına sahip olacaktır...” **Çocuk Haklarına İlişkin BM Sözleşmesi madde 37***

*“Çocuğun sağlıklı gelişimi için yeterli beslenme ve temiz suya erişim hakkını güvence altına almaktadır.” **Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Madde 24 ve Madde 27***

*“Mahpuslara sağlanan barınma yerleri ve özellikle bütün yatakhane bölümleri, insan onuruna ve mümkün olabildiğince özel yaşama saygı gösterecek biçimde olmalı, iklim koşulları ve özellikle zemin alanı, havanın metreküüp miktarı, aydınlatma, ısıtma ve havalandırma dikkate alınarak, sağlık ve temizlik gereksinimi karşılamalıdır.” **Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Üye Devletlere Avrupa Cezaevi Kuralları Hakkında Rec (2006) 2 Sayılı Tavsiye Kararı (Avrupa Cezaevi Kuralları) (Kural 18.1)***

*“Çocukların tutuldukları kurumların planı ve fiziksel çevresi, yatışlı ıslahın rehabilite amacına uygun olarak, çocukların mahremiyetini, duygusal uyarımlarını, akrabalarıyla ilişki kurmalarını ve sporla, beden eğitimiyle ve boş zamanlarla ilgili faaliyetlere katılmaya olan ihtiyaçlarını dikkate alır. Çocukların tutuldukları kurumların planları ve yapıları yangın tehlikesini asgariye indirecek ve binalardan güvenli bir biçimde tahliye edilmelerine imkân verecek şekilde yapılır. Yangın çıkması durumunda hemen çalıştırılabilecek bir alarm sistemi bulunur ve çocukların güvenliğini sağlamak için getirilen usuller ciddi biçimde talim ettirilir. Tutma kurumları, sağlığı tehdit ettiği veya herhangi bir biçimde çocuklar için tehlike oluşturduğu bilinen yerlere kurulamaz.” **Havana Kuralları Kural 32***

*“Tutma kurumlarında her çocuğun fiziksel ihtiyaçlarını mahrem ve temiz bir şekilde ve uygun bir tarzda karşılamasını sağlamasına yetecek sayıda ve uygun yerlerde sıhhi tesis bulunur.” **Havana Kuralları Kural 34***

*“Çocukların kendi giysilerini giyme haklarını kullanmaları mümkün olduğu kadar sağlanır. Tutma kurumları her çocuğun sağlığını koruyacak ve hiçbir şekilde onur kırıcı veya küçük düşürücü olmayan, iklim şartlarına uygun ve yeterli miktarda kişisel giysilere sahip olmalarını sağlarlar.” **Havana Kuralları Kural 36***

*“Her tutma kurumunda bütün çocuklara normal yemek zamanlarında, beslenme, temizlik ve sağlık standartlarına uygun şartlarda hazırlanan, yeterli kalite ve miktarda sunulan ve mümkün olduğu kadar çocukların dini ve kültürel gereksinimlerine uygun bulunan yemekler verilir. Her çocuğun istediği her an içebileceği kadar temiz içme suyu bulunur.” **Havana Kuralları (Kural 37)***

*“Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir.” **Türkiye Cumhuriyeti Anayasası madde 56***

“Tehlikeli hâli bulunan hükümlü ancak bir veya üç kişilik odalarda, diğer hükümlüler ise kurumun fizikî yapısı,

kapasite durumu ve güvenlik gerekleri göz önüne alınarak cezaevi yönetimi tarafından belirlenecek sayıda mahkûmun kalabileceği odalarda barındırılırlar.

Her hükümlüye yöresel iklime uygun nitelikte tek tip yatak ve yeterli sayıda yatak takımı verilir. Kadınların erkeklerle, hükümlülerin tutuklularla, çocukların yetişkinlerle, örgüt veya çıkar amaçlı örgüt suçluları ile terör suçlularının Kanunda sayılan hâller dışında bir araya gelmelerine ve bağlantı kurmalarına izin verilmez. Oda ve kısımlarda iklim koşulları göz önüne alınarak yeterli yer, ışık, ısınma, havalandırma ve hijyen sağlanır.” 5275 Sayılı Ceza Ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun Madde 63

“Hükümlüye Adalet ve Sağlık bakanlıklarınca birlikte belirlenecek kalori esasına göre, sağlıklı ve güçlü kalması için nitelik ve nicelik olarak besleyici, sağlık koşullarına uygun, makul çeşitlilikte, yaş, sağlık, çalıştığı işin özelliği, dinî ve kültürel gerekleri göz önünde tutularak besin verilir ve içme suyu sağlanır.”5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun Madde 72

B. DURUMA İLİŞKİN TESPİTLER

Genel Çerçeve

Barınma hakkı, özgürlüğünden yoksun bırakılan çocuklar bakımından yalnızca kapalı alanda tutulmayı değil; insan onuruna uygun, güvenli, sağlıklı, yeterli kişisel alan sunan ve temel ihtiyaçların karşılanmasına elverişli yaşam koşullarının sağlanmasını ifade eder. Bu hak; koğuş kapasitesinin aşılması, ortak alanların yatma alanına dönüşmemesi, duş ve tuvalet bölümlerinde mahremiyetin korunması, mevsime uygun ısıtma-soğutma ve havalandırma, temiz yatak ve nevresim, yeterli ve güvenli beslenme ile hijyen malzemelerine düzenli erişim gibi unsurları birlikte içerir. İncelenen grafik verileri, açık uçlu çocuk anlatımları ile birlikte değerlendirildiğinde, kurumda barınma hakkının tamamen yok sayılmadığı; özellikle kalabalık koğuş ve yaşam alanının daralması, temiz yatak ve nevresimlerin sürekliliği, beslenmenin niteliği ve koğuş hijyenin çocukların kendi imkânlarına bırakılması gibi hususlar bakımından ciddi sorun alanları bulunduğu görülmektedir.

Barınma ve Mahremiyet

Çocukların %82,2’si kurumda hem tutuklu hem hükümlü çocukların birlikte tutulduğunu belirtmiş, yalnızca %15,6’sı bunun olmadığını söylemiştir (**Grafik 46**).

Tutuklu ve hükümlü çocukların tamamen ayrı bölümlerde tutulduğunu ifade edenlerin oranı %15,6’da kalırken, %55,6’lık bir kesim bunun sağlanmadığını ifade etmiştir (**Grafik 47**). Çocukların yaş ve gelişim özelliklerine göre ayrıştırıldığını belirtenlerin oranı oldukça düşüktür; buna karşılık %82,2’lik bir kesim böyle bir sınıflandırma yapılmadığını söylemiştir (**Grafik 48**). Çocukların suç türlerine (adli, siyasi, cinsel) göre sınıflandırılarak ayrı tutulduğunu söyleyenler %33,3’tür. (**Grafik 49**)

Koğuş içi fiziki kullanım bakımından da benzer bir tablo ortaya çıkmaktadır. Görüşülen çocukların tümü koğuş kapasitesinin 8 kişilik olduğunu ifade etmişlerdir. Çocukların %68,9’u koğuşta kapasiteden fazla mahpus barındığını söylemiştir (**Grafik 50**).

Duş ve tuvalet bölümlerinde mahremiyetin sağlandığını belirtenlerin oranı yüksek görünmekte ve %95,6'ya ulaşmaktadır (**Grafik 51**). Isıtma ve soğutma sisteminin bulunduğunu söyleyenler çoğunlukta olmakla birlikte, sistemin yeterli derecede kullanıldığını belirtenler %64,4, yeterli olmadığını söyleyenler ise %20'dir. (**Grafik 52, Grafik 53**).

Koğuşun yeterince havalandırıldığını söyleyenler %64,4, havalandırma saatlerinin mevsime göre değiştirildiğini söyleyenlerin oranı ise %13,3'te kalmaktadır (**Grafik 54, Grafik 55**).

Ayrıca verilen yatak, yastık, yorgan ve nevresimlerin temiz ve kullanılabilir durumda olduğunu belirtenler %46,7 iken, bunu reddedenler %51,1'dir; nevresim ve yastık kılıfının düzenli değiştirildiğini söyleyenler ise yalnızca %26,7'dir (**Grafik 56 , Grafik 57**). İhtiyaç halinde ikinci battaniye verilmediğini söyleyenler %26,7'dir. (**Grafik 58**)

Açık uçlu anlatımlar, bu nicel görünümün günlük yaşamda nasıl ağırlaştığını göstermektedir. Bazı çocuklar 8 kişilik koğuşta 10, 11 hatta 12 kişinin kaldığını; bu nedenle ortak alanda uyumak zorunda kaldıklarını, bazen bir ya da birkaç çocuğun yatak minderini bırakarak ortak alanda yattığını ifade etmiştir. Bir anlatımda 8 kişilik koğuşta 11 kişi kaldığı, 4 çocuğun ortak alanda bulunduğu, bir odanın boşaltılarak tuvaletinin ortak alanda kalan 4 kişinin kullanımına sunulduğu, bir başka anlatımda ise kapasite aşımı nedeniyle sırayla ortak alanda uyunduğu belirtilmiştir.

Fiziki koşullar bakımından da benzer sorunlar aktarılmıştır. Bazı çocuklar yazın koğuşların aşırı sıcak olduğunu, yalnızca vantilatörle serinlemeye çalıştıklarını, rüzgâr olmadığında içeride havanın koğuşa girmediğini ve havalandırmanın mevsime göre artırılmadığını anlatmıştır. Başka anlatımlarda havalandırma sürelerinin kısa tutulduğu, bütün koğuşun bazen mesulün kararı nedeniyle havalandırmaya çıkarılmadığı ve günlük havalandırmanın kimi zaman yarım saatle sınırlı kaldığı belirtilmiştir.

Nevresimlerin yalnızca ilk kabulde verildiği, daha sonra aylarca değiştirilmediği; yatakların kirli, döşeklerin pis veya yıpranmış olduğu; ikinci battaniye taleplerinin karşılanmadığı; hatta bir çocuğun nevresimi keserek kendisine yastık kılıfı yaptığı yönündeki anlatımlar da bulunmaktadır.

Bu veriler birlikte değerlendirildiğinde, barınma hakkı bakımından temel sorunun salt koğuş kapasitesinin aşılması olmadığı, bu sorun ile birlikte mevcut koğuşların çocukların yaşına, sayısına, gelişim düzeyine ve korunma ihtiyacına uygun sınıflandırılmaması ve aynı niteliklere göre yaşam standardı sunulmamasıdır. Yine çocukların barınma alanları adli, siyasi ve cinsel bloklar olarak ayrıştırılmakta ve bu durum çocuklar bakımından da bilinmektedir.

Aşırı kalabalık, ortak alanlarda uyuma, kişisel alanın daralması, yaz aylarında aşırı sıcak, mevsime göre değişmeyen havalandırma ve temiz yatak-nevresim sürekliliğinin kurulamaması, insan onuruna uygun tutulma koşullarıyla bağdaşmamaktadır.

Duş ve tuvalet mahremiyetine ilişkin olumlu veri önemli olmakla birlikte, barınma hakkı yalnızca bu alanlarla sınırlı değildir; çocukların bütün yaşam alanlarında mahremiyet, sağlık ve kişisel alan güvencesi sağlanmalıdır. Bu nedenle ortaya çıkan tablo, salt fiziki yetersizlik değil, barınma hakkının yapısal biçimde zayıflatılması olarak değerlendirilmelidir.

Beslenme

Grafik raporu, beslenme hakkının nicel ve nitel boyutları bakımından önemli sorunlar bulunduğunu göstermektedir. Çocukların yalnızca %20'si günde en az üç öğün yemek verildiğini belirtirken, %80'i bunun sağlanmadığını ifade etmiştir (**Grafik 59**).

Yemek porsiyonlarını doyurucu bulanların oranı %73,3 görünse de, bu veri tek başına yeterli beslenme standardı kurulduğu anlamına gelmemektedir; zira öğün sayısının yetersizliği ayrı bir sorundur (**Grafik 60**).

Yemeklerin hijyen kurallarına uygun ve lezzetli olduğunu söyleyenlerin oranı %51,1, aksi yöndeki görüş bildirenlerin oranı ise %42,2'dir (**Grafik 61**). Öğünlerde yeterli et ürünü verildiğini söyleyenler %53,3 olsa da, %33,3'lük bir kesim bunun sağlanmadığını belirtmiştir (**Grafik 62**).

Sağlık veya tercih nedeniyle özel beslenme ihtiyacı bulunan çocuklar bakımından da güvence zayıftır; bu ihtiyacın karşılandığını söyleyenlerin oranı yalnızca %8,9'dur (**Grafik 63**). Buna karşılık içilebilir suya ücretsiz ve yeterli erişim bulunduğunu söyleyenler çok büyük çoğunluğu oluşturmaktadır ve bu oran %97,8'dir (**Grafik 64**).

Kantine her gün erişebildiğini söyleyenler yalnızca %24,4, erişemediğini söyleyenler ise %73,3'tür; maddi imkânı yetersiz olan çocuklara idarenin destek sunduğunu belirtenler %15,6'da kalırken, bunun sağlanmadığını söyleyenler %64,4'tür (**Grafik 65, Grafik 68**). Kantinden talep edilen ürünün bulunmadığını söyleyenler %42,2 kantin fiyatının uygun olmadığını söyleyenler ise %31,1'dir (**Grafik 66, Grafik 67**).

Açık uçlu anlatımlar, beslenme alanındaki sorunların daha ağır olduğunu göstermektedir. Çok sayıda çocuk günde iki öğün yemek verildiğini, akşam yemeğiyle birlikte ertesı günün kahvaltılığının dağıtıldığını ve bu nedenle fiilen üç öğünlük bir beslenme düzeni oluşmadığını belirtmiştir.

Yemeklerin tatsız, tuzsuz, lezzetsiz olduğu; bazen haftada yalnızca bir kez et verildiği, bazen hiç et çıkmadığı ve bazı çocukların aç kaldığını söylediği anlatımlar kayda geçmiştir.

Gıda güvenliği bakımından daha ağır anlatımlar da vardır: yemekten kıl çıktığı, ekmekte metal veya demir parçaları bulunduğu, bir anlatımda ekmek kasasında fare görüldüğü, başka bir anlatımda yemeklerden plastik parça çıktığı belirtilmiştir.

Sağlık nedeniyle özel beslenme ihtiyacı bulunan bir çocuk, mide yarası nedeniyle yağsız ve baharatsız beslenmesi gerektiğini; ancak buna uygun yemek verilmediğini ifade etmiştir. Ayrıca maddi imkânı olmayan çocukların beslenme ve kantin ihtiyaçlarının sıklıkla koğuş içi yardımlaşmaya bırakıldığı, idarenin desteğinin düzensiz veya sınırlı olduğu görülmektedir.

Bu veriler birlikte değerlendirildiğinde, beslenme hakkı, özgürlüğünden yoksun bırakılan çocuklar bakımından yalnızca aç kalmama güvencesi değildir; yaşa ve gelişim düzeyine uygun, güvenli, dengeli ve sağlık ihtiyacını gözeten bir beslenme düzenini gerektirir.

Günde üç öğünün sağlanmaması, yemeklerin hijyen ve lezzet bakımından ciddi ölçüde olumsuz değerlendirilmesi, özel beslenme ihtiyacının büyük ölçüde karşılanmaması ve yoksul çocukların kantin ihtiyacının koğuş içi dayanışmaya bırakılması, bu hakkın kurum tarafından yeterince güvence altına alınmadığını göstermektedir.

İçilebilir suya erişim bakımından olumlu veri önemlidir; ancak beslenme hakkı yalnızca suya erişimle tamamlanmaz. Gıda niteliği, güvenliği, düzenliliği ve özel sağlık durumlarına uygunluğu da aynı derecede belirleyicidir. Mevcut tablo, beslenme hakkının nicel değil nitel boyutunda da ciddi zafiyetler bulunduğunu ortaya koymaktadır.

Hijyen

Hijyen ve sıcak suya erişim bakımından grafik verileri karma bir tablo sunmaktadır. Sıcak suyun kesintisiz verildiğini söyleyenlerin oranı %84,4 görünmekte, çocukların %97,8'i her gün ya da en az haftada iki kez duş alma imkânı bulunduğunu belirtmektedir; ayrıca koğuşun temiz olduğunu söyleyenlerin oranı %93,3'tür (**Grafik 69, Grafik 70, Grafik 71**).

Bununla birlikte kurumsal hijyen desteği bakımından belirgin sorunlar vardır. Yeterli hijyen malzemesinin cezaevi idaresi tarafından verildiğini söyleyenler yalnızca %11,1, verilmediğini söyleyenler ise %86,7'dir (**Grafik 72**).

Cezaevi idaresinin 15 günde bir sıvı bulaşık deterjanı, sıvı sabun, şampuan ve toz deterjan verdiğini söyleyenler yalnızca %6,7, vermediğini söyleyenler ise %91,1'dir (**Grafik 73**).

Şampuan, sabun, terlik ve tarak gibi kişisel bakım ürünlerine erişim bulunduğunu söyleyenler %88,9 olsa da, idarenin bu konuda destek sunduğunu belirtenler yalnızca %26,7'dir; %71,1'lik kesim destek verilmediğini söylemiştir (**Grafik 74, Grafik 75**).

Koğuşta çamaşır makinesi bulunduğunu belirtenler %71,1 olmakla birlikte, kıyafet ihtiyacı olanlara idarenin destek sunduğunu söyleyenler %33,3 düzeyinde kalmaktadır (**Grafik 76, Grafik 77**). Bu veriler, hijyenin fiilen çocukların kendi temin ve dayanışma mekanizmalarına bırakıldığını düşündürmektedir.

Açık uçlu anlatımlar, grafiklerdeki görece olumlu kimi verilerin çocukların kendi çabaları sayesinde oluştuğunu göstermektedir. Bazı çocuklar koğuş temizliğini kendilerinin yaptığını, temizlik malzemelerini kantinden veya diğer çocukların yardımıyla sağladıklarını, idarenin bu konuda düzenli destek sunmadığını belirtmiştir.

Birçok anlatımda çamaşır makinesinin bozuk olduğu, uzun süredir tamir edilmediği, bazı çocukların çamaşırını elde yıkamak zorunda kaldığı ve bunun ellerinde yaralara yol açtığı ifade edilmiştir. Sıcak suyun bazı saatlerde hiç gelmediği, koğuştan koğuşa verilen sıcak su saatinin değiştiğini, sabaha karşı sıcak suyun bulunduğu, akşam saatlerinde ise suyun ılık ya da soğuk aktığı anlatılmıştır.

Başka anlatımlarda giderlerden kötü koku geldiği, üst kattan idrar aktığı, böceklenme bulunduğu, çamaşırhaneye gönderilen eşyaların temiz gelmediği veya yırtık şekilde döndüğü yönünde beyanlar vardır.

Bu veriler ışığında değerlendirildiğine; hijyen hakkı, insan onuruna uygun tutulma koşullarının ve sağlık hakkının ayrılmaz bir parçasıdır. Bu hakkın yalnızca duş alma imkânı veya koğuşun genel temizliği üzerinden değerlendirilmesi yeterli değildir. Temizlik malzemelerine ücretsiz ve düzenli erişim, çalışır teknik ekipman, temiz kıyafet ve çamaşır, kullanılabilir sıcak su ve kötü koku-haşere gibi çevresel risklerden korunma da aynı ölçüde önemlidir. İdarenin hijyen malzemesi desteğinin çok düşük olması ve çamaşır/altyapı sorunlarının uzun süre çözülmemesi, hijyen hakkının kurumsal güvenceye bağlanmadığını ortaya koymaktadır. Bu nedenle sorun, yalnızca temizlik değil; eşitlik, sağlık ve insan onuru sorunu olarak değerlendirilmelidir.

BÖLÜM 4: HABERLEŞME HÜRRİYETİ

A. ULUSAL VE ULUSLARARASI MEVZUATTA TANIM VE DÜZENLEMELER

“Herkes, haberleşme hürriyetine sahiptir. Haberleşmenin gizliliği esastır.” Anayasa m. 22

“Çocuklar, aileleri ve vasileriyle hafta da bir kez kapalı, ayda bir kez ise açık görüş yapma hakkına sahiptir. Çocuklar için ziyaret süreleri bir saatten az, üç saatten fazla olmamak üzere belirlenir.” 5275 Sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun (Madde 83)

“Çocuklar dış dünya ile mektup, faks ve telgraf aracılığıyla haberleşebilir. Ancak kurum güvenliği gerekçesiyle bu yazışmalar denetlenebilir; sadece avukatları veya resmi makamlarla (TBMM, Barolar vb.) yaptıkları yazışmalar denetlenemez.” 5275 Sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun Madde 68

“Açık kurumlar ile çocuk eğitimevlerinde bulunan hükümlüler, ücretli telefonlarla sesli veya görüntülü olarak serbestçe görüşme yapabilirler. Çocuk hükümlülerin telefonla konuşması hiçbir şekilde kısıtlanamaz ve engellenemez.” Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Yönetmelik'in Madde 74/4

“Özgürlüğünden yoksun bırakılan her çocuk, olağanüstü durumlar dışında ailesi ile yazışma ve görüşme yoluyla ilişki kurma hakkına sahip olacaktır.” BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Madde 37/c

“Taraş Devletler, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak, gereken zen gösterilmek suretiyle tanurlar.

ocuk, düşüncesini özgürce açıklama hakkına sahiptir; bu hak ülke sınırları ile bağlı olmaksızın; yazılı, sözlü, basılı, sanatsal biçimde veya çocuğun seçeceği başka bir araçla her türlü haber ve düşüncelerin araştırılması, elde edilmesi ve verilmesi özgürlüğünü içerir.

Bu hakkın kullanılması yalnızca:

a) Başkasının haklarına ve itibarına saygı,

b) Milli güvenliğin, kamu düzeninin, kamu sağlığı ve ahlakın korunması nedenleriyle ve kanun tarafından öngörülmek ve gerekli olmak kaydıyla yapılan sınırlamalara konu olabilir.” **BM ocuk Haklarına Dair Sözleşme Madde 12 ve 13**

“Adil ve insani bir muamele görme hakkının bütünleyici bir parçası ve çocukların topluma yeniden kazandırılmalarında esaslı bir unsur olarak, çocukların dış dünya ile yeterli bir iletişim kurmaları için her türlü imkan sağlanır. Çocukların aileleriyle, arkadaşlarıyla ve diğer kimselerle veya saygın sivil toplum örgütlerinin temsilcileriyle iletişim kurmalarına, evlerini ve ailelerini ziyaret etmeleri için kurumdan ayrılmalarına ve eğitim, mesleki veya diğer önemli nedenlerle tutma kurumlarından çıkmalarına, özel izin almalarına imkan tanınır **Havana Kuralları Kural 59-62**

Çocukların dış dünya ile temasının sürekliliği, topluma geri kazandırma (rehabilitasyon) sürecinin temel şartıdır. **BM Pekin Kuralları**

B. DURUMA İLİŞKİN TESPİTLER

Genel ereve

Haberleşme hürriyeti, çocukların dış dünya ile bağlarını sürdürebilmeleri, aile ilişkilerini koruyabilmeleri ve kendilerini ifade edebilmeleri bakımından temel haklardan birini oluşturmaktadır. Bu hak yalnızca iletişim araçlarına fiziksel erişim ile sınırlı olmayıp; erişimin sürekliliği, çeşitliliği, ekonomik olarak ulaşılabilirliği ve içerik bakımından özgürlükçü bir çerçevede sunulmasını da kapsamaktadır.

Bu kapsamda elde edilen grafiksel veriler ile saha çalışmaları sırasında elde edilen açık uçlu beyanlar birlikte değerlendirildiğinde, kurumlarda haberleşme hakkının biçimsel olarak tanındığı; ancak uygulamada bu hakkın etkin kullanımını sınırlandıran çok boyutlu sorunların bulunduğu anlaşılmaktadır. Özellikle iletişim araçlarının teknik yetersizlikler, ekonomik engeller ve idari uygulamalar nedeniyle sınırlı şekilde kullanılabilirdiği; bazı durumlarda ise doğrudan müdahale ve kesintilere maruz kaldığı görülmektedir.

Bununla birlikte, iletişim süreçlerinin yalnızca teknik ve ekonomik engellerle değil, aynı zamanda denetim ve disiplin mekanizmaları ile de ilişkilendirildiği; bu durumun çocukların iletişim kurma ve kendilerini ifade etme davranışları üzerinde dolaylı bir baskı oluşturduğu değerlendirilmektedir. Açık uçlu beyanlarda yer alan teknik aksaklıklar, görüşmelerin kesilmesi, iletişim sürelerinin fiilen kısıtlanması ve ifade içeriklerine yönelik müdahaleler, haberleşme hakkının uygulamada daraltıldığını ortaya koymaktadır.

Bu çerçevede, haberleşme hürriyetinin yalnızca varlığı değil, etkin ve kesintisiz kullanımının sağlanması gerektiği; aksi halde bu hakkın diğer temel haklar (aile hayatına saygı, ifade özgürlüğü ve adil yargılanma hakkı gibi) ile doğrudan bağlantılı olarak zedelendiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla elde edilen bulgular, haberleşme hakkının mevcut haliyle sınırlı ve denetime tabi bir çerçevede kaldığını ve güçlendirilmesi gereken bir alan olduğunu ortaya koymaktadır.

İletişim ve Haberleşme Hakkı

Kurum içerisinde televizyon, telefon ve e-görüş gibi temel iletişim araçlarının varlığı tespit edilmiş olmakla birlikte, bu araçların kullanım koşullarının çocukların dış dünya ile kurduğu iletişimi güçlendirmekten ziyade sınırlayıcı bir etki yarattığı görülmektedir. Nitekim grafiksel veriler incelendiğinde; tüm koşullarda televizyon bulunmasına rağmen çocukların %62,2'sinin televizyon boyutunu yetersiz bulduğu ve %44,4'ünün kanal sayısını yetersiz gördüğü anlaşılmaktadır (**Grafik 78, Grafik 79, Grafik 80**). Bu durum, iletişim araçlarının yalnızca fiziksel varlığının yeterli olmadığını, içerik çeşitliliği ve erişim kalitesinin de haberleşme hakkının ayrılmaz bir parçası olduğunu ortaya koymaktadır.

Radyo erişimine ilişkin veriler de benzer bir tabloyu göstermektedir. Çocukların %88,9'unun radyoya erişimi bulunduğu, ancak %26,7'si radyo fiyatlarının erişim açısından engel teşkil ettiğini beyan ettiği görülmektedir (**Grafik 81, Grafik 82**). Bu durum, iletişim araçlarına erişimin ekonomik koşullara bağlı hale geldiğini ve özellikle maddi imkânları sınırlı çocuklar bakımından haberleşme hakkının eşit şekilde kullanılmadığını göstermektedir.

İletişim hakkının en önemli unsurlarından biri olan telefon ve e-görüş imkanlarına ilişkin bulgular ise daha ağır sınırlamaları ortaya koymaktadır. Çocukların %46,7'si e-görüş ücretlerinin yüksek olduğunu ve bu durumun iletişim hakkını kullanmalarını zorlaştırdığını ifade etmiştir (**Grafik 84**). Özellikle telefonla konuşma hakkına erişiminde engel yaşadığını belirtenlerin oranı ise %13,3'tür (**Grafik 83**).

Açık görüşte ise; görüşülen çocukların %8,9'u açık görüş hakkında erişime engel yaşadığını, açık görüşün haftada en az bir gün ve bir saat olmadığını ifade eden çocuk oranı ise %6,7'dir (**Grafik 85, Grafik 86**). Açık görüş sırasında konuşulanların duyulmayacağı şekilde mahremiyetin sağlanmadığını düşünenlerin oranı %13,3'tür (**Grafik 87**).

Açık uçlu beyanlar incelendiğinde ise bu durumun yalnızca maliyetle sınırlı olmadığı; aynı zamanda teknik aksaklıklar (özellikle "ÇAT-13" hatası), görüşmelerin sık sık aniden kesilmesi ve sürelerin fiilen kullanılmaması gibi uygulamaya dayalı sorunların da yaygın olduğu görülmektedir. Özellikle; evrak eksikliği sebebiyle ailesiyle görüşemeyen çocuklar olduğu gibi; fiyatların yüksek olduğunu, açık görüşü geldiğinde daha az e-görüş yapabildiğini, ekonomik durumu düşük olan çocuklara, diğer çocukların telefon hakkını kullandırdığı şeklinde tespitler yapılmıştır. Bir çocuk; aile bireylerinin açık görüşe geldiğinde haftalık 480 TL yükleyip bittiğini, açık görüşe gelmediklerinde ise haftalık 960 TL kullandığını beyan etmiştir.

Nitekim bazı çocuklar, telefon görüşmeleri sırasında sürekli bağlantı kesintisi yaşandığını, görüşme sürelerinin teknik hatalar nedeniyle tamamlanamadığını ve bu durumun hem iletişim sürelerini fiilen azalttığını hem de psikolojik olarak iletişim kurma isteğini zayıflattığını ifade etmiştir. Bununla birlikte açık görüş sürelerinin uygulamada kısaltıldığı, ailelerin kuruma giriş süresinin görüş süresinden düştüğü ve bu nedenle haftalık görüş hakkının önemli ölçüde fiilen kullanılmadığı yönünde beyanlar bulunmaktadır.

Ayrıca iletişim hakkının kullanımında keyfi müdahalelere ilişkin ciddi iddialar da mevcuttur. Özellikle bir çocuğun, maruz kaldığı fiziksel şiddeti ailesine göstermek amacıyla görüşme sırasında üzerindeki darp izlerini göstermesi üzerine bağlantının aniden kesildiği, akabinde çocuk hakkında tutanak düzenlendiği ve ailesi hakkında suç duyurusunda bulunulduğu yönündeki beyan, iletişim hakkının aynı zamanda ifade özgürlüğü boyutunda da sınırlandırıldığını ortaya koymaktadır. Bu tür uygulamalar, çocukların yaşadıkları ihlalleri dış dünyaya aktarma imkanlarını doğrudan engelleyerek, haberleşme hakkını yalnızca teknik değil, aynı zamanda içerik bakımından da sınırlamaktadır.

Bunun yanı sıra, dışarıdan getirilen eşyaların kantinde olması sebebiyle alınmadığını ve kantinden satın alınması gerektiği şeklinde yönlendirmelerin olduğu, bazı iletişim araçlarının (radyo vb.) ekonomik olarak erişilemez olması ve iletişim imkanlarının idarenin takdirine bağlı şekilde sınırlandırılması, haberleşme hakkının kurumsal filtrelere tabi hale geldiğini göstermektedir.

Tüm bu bulgular birlikte değerlendirildiğinde; haberleşme hakkının mevzuat düzeyinde tanınmış olmasına rağmen, uygulamada bu hakkın etkin, kesintisiz ve eşit şekilde kullanılmasının sağlanamadığı, iletişim araçlarının erişim, maliyet, teknik altyapı ve idari uygulamalar bakımından sınırlayıcı bir çerçeve içerisinde kaldığı anlaşılmaktadır. Bu durum, çocukların aileleriyle bağlarını sürdürme, sosyal ilişkilerini koruma ve dış dünyayla iletişim kurma haklarını doğrudan zedelemekte; dolayısıyla haberleşme hürriyetinin yalnızca biçimsel olarak var olduğu ancak fiilen sınırlı şekilde kullanılabildiği sonucuna ulaşılmaktadır.

Mektup Yoluyla Haberleşme

Mektup yoluyla haberleşmeye ilişkin grafiksel veriler ve açık uçlu beyanlar birlikte değerlendirildiğinde, bu iletişim biçiminin de etkin ve zamanında işletilmediği görülmektedir. Görüşülen çocukların %15,6'sı mektupların makul sürede ulaştırılmadığını beyan etmiştir (**Grafik 90**).

Açık uçlu veriler incelendiğinde ise mektupların ulaşma süresinin bazı durumlarda 9 gün ile 15 gün arasında değiştiği, hatta karşılıklı mektuplaşmalarda ciddi gecikmeler yaşandığı ifade edilmektedir. Bu durum, mektup yoluyla haberleşmenin süreklilik ve etkinlikten uzaklaştığını göstermektedir.

BÖLÜM 5: EĞİTİM HAKKI VE SOSYAL AKTİVİTELER

A. ULUSAL VE ULUSLARARASI MEVZUATTA TANIM VE DÜZENLEMELER

“Çocuğun eğitim hakkını ve bu eğitimin sürekli, erişilebilir ve nitelikli olmasını güvence altına almaktadır.” **Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme madde 28 ve madde 29**

“Çocuğun dinlenme, oyun ve kültürel etkinliklere katılma hakkını güvence altına almaktadır.” **Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Madde 31**

“Zorunlu okul çağındaki her çocuğun ihtiyaçlarına ve kabiliyetlerine uygun ve kendisini topluma dönüş hazırlamak için tasarlanmış bir eğitim almaya hakkı vardır.” **Havana Kuralları (Kural 38)**

Tutma kurumlarındaki çocuklar okumaya ve kurumdaki kitaplıkları kullanmaya teşvik edilir; her kurumda kullanıma tam olarak açık, çocuklar için eğitimleri ve eğlenmeleri için yeterli sayıda kitap ve süreli yayının yer aldığı bir kütüphane bulunur.” **Havana Kuralları (Kural 41)**

“Çocukların günlük olarak fiziksel egzersiz yapabilmesini ve eğitim, spor ile kültürel faaliyetlere katılımının sağlanmasını zorunlu kılmaktadır.” **Havana Kuralları (Kural 47)**

“27.1 Eğer hava koşulları elveriyorsa, her mahpusun günde en az bir saat açık havaya çıkarak egzersiz yapmasına imkân verilmelidir.

27.2 Hava durumu elverişsiz olursa mahpusların egzersiz yapmalarına imkân sağlayan alternatif düzenlemeler yapılmalıdır.

27.3 Mahpusların bedensel sağlıklarını geliştirmek ve uygun egzersizler ile boş zaman etkinliklerine imkân sağlamak amacıyla doğru bir biçimde organize edilen faaliyetler, cezaevi rejiminin ayrılmaz bir parçasını oluşturmalıdır.

27.4 Cezaevi yetkilileri uygun tesisat ve ekipman sağlayarak bu tür faaliyetleri kolaylaştırmalıdır.

27.5 Cezaevi yetkilileri ihtiyaç duyan mahpuslar için özel faaliyetler organize edilmesine yönelik düzenlemeler yapmalıdır.

27.6 Spor, oyunlar, kültürel faaliyetler, özel hobiler ve diğer boş zaman uğraşlarına imkân sağlanmalı ve mümkün olduğunca mahpusların bu etkinlikleri organize etmelerine izin verilmelidir.

27.7 Mahpusların egzersiz esnasında ve eğlendirici faaliyetlere katılmaları için bir araya gelmelerine izin verilmelidir.

28.1 Her cezaevi, mahpusların beklentilerini de dikkate alarak, bireysel eğitim ihtiyaçlarını karşılamak için onlara mümkün olduğunca ayrıntılı ve anlaşılır eğitim programları sağlamaya çalışmalıdır.

28.2 Okuma yazma bilmeyen veya dört işlem yapamayan mahpuslar ile temel ya da meslekî eğitim almamış kişilere öncelik verilmelidir.” **Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Üye Devletlere Avrupa Cezaevi Kuralları Hakkında Rec (2006) 2 Sayılı Tavsiye Kararı (Avrupa Cezaevi Kuralları)**

“Hiç kimse eğitim hakkından yoksun bırakılamaz. Devlet, eğitim ve öğretim alanında yükleneyeceği görevlerin yerine getirilmesinde, ana ve babanın bu eğitim ve öğretimin kendi dini ve felsefi inançlarına göre yapılmasını sağlama haklarına saygı gösterir.” **İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme'ye Ek Protokol Paris, 20.III.1952 madde 2 (Eğitim hakkı)**

“Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz.” **Türkiye Cumhuriyeti Anayasası madde 42**

“Ceza infaz kurumlarında bulunduğu süre içinde hükümlüye, kişiliğini geliştirecek, eğitimini güçlendirecek, yeni beceriler elde etmesini, suç işleme eğilimini yok etmeyi sağlayacak ve salıverilme sonrasına hazırlayacak programlar uygulanır.

Hükümlünün yaş, ceza süresi ve yeteneklerine öncelik verilerek ekonomik ve kültür durumuna uygun biçimde düzenlenen eğitim programları; temel eğitim, orta ve yüksek öğretim, meslek eğitimi, din eğitimi, beden eğitimi, kütüphane ve psiko-sosyal hizmet konularını kapsar.” 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun madde 75

B. DURUMA İLİŞKİN TESPİTLER

Genel Çerçeve

Eğitim hakkı, özgürlüğünden yoksun bırakılan çocuklar bakımından yalnızca okula kayıt imkânına indirgenemez. Bu hak; kuruma kabul sırasında eğitim olanakları hakkında bilgilendirilmeyi, çocuğun eğitimine devam etmesi için teşvik edilmesini, okuma-yazma desteği ve sınav süreçlerine erişimi, kitap ve materyal teminini, kütüphane kullanımını ve gelişimine katkı sunacak sosyal, kültürel ve sportif faaliyetlere düzenli katılımı da kapsar. İncelenen veriler, kurumda eğitim ve aktivite başlığının tamamen yok olmadığını göstermemekte; ancak bu alanın çocukların gelişim hakkını güvence altına alan sistematik, düzenli ve eşitlikçi bir yapı olarak işlemediğini göstermektedir. Özellikle eğitime teşvik eksikliği, başvurulara olumlu dönüş alınamaması, materyal erişimindeki sınırlılıklar ve faaliyetlere katılımın düzensizliği bu başlık altında öne çıkmaktadır.

Örgün ve Yaygın Eğitime Erişim

Çocuklarla yapılan görüşmeler neticesinde 24 çocuk kuruma girmeden önce eğitim öğretime devam ettiğini, 20 çocuk ise kuruma girmeden önce eğitimine devam etmediğini ifade etmiştir(**Grafik 94**).

Kuruma kabul sırasında eğitim birimiyle görüşme sağlandığını söyleyen çocukların oranının %64,4 olduğunu, buna karşılık %24,4'lük bir kesimin böyle bir görüşme yapılmadığını belirttiği görülmektedir(**Grafik 93**). Ancak bu ilk temas, eğitim hakkına ilişkin etkili yönlendirme anlamına gelmemektedir. Nitekim çocukların %51,1'i kuruma kabul sürecinde eğitime erişim konusunda bilgilendirilmediğini, %64,4'ü ise kuruma kabul sürecinde veya sonrasında eğitime teşvik edilmediğini ifade etmiştir (**Grafik 95, Grafik 96**). Buna karşılık 25 çocuk eğitime devam etme veya yeniden başlama talebinde bulunduğunu belirtirken sadece 15 çocuk eğitim başvurusuna olumlu dönüş aldığını belirtmiştir. (**Grafik 97, Grafik 98**). Sınavlara dair bilgilendirme ve kayıt sürecinde sorun yaşayanların oranı %11,1'dir. (**Grafik 99**)

Açık uçlu anlatımlar, grafiksel verilerin işaret ettiği sorunu somutlaştırmaktadır. Bazı çocuklar okula devam etmek istediklerini, ancak bu taleplerine rağmen yönlendirilmediklerini anlatmıştır. Bir çocuk, açık öğretime kaydolmak istediğini ve bu konuda 2-3 kez dilekçe vermesine rağmen olumlu dönüş alamadığını, üstelik neden reddedildiğinin de kendisine açıklanmadığını belirtmiştir. Başka anlatımlarda kuruma kabul sırasında okula devam edebileceğine ilişkin teşvik yapılmadığı, çocukların eğitim hakları konusunda yeterince bilgilendirilmediği, bazı çocukların eğitime başvurmuş olmasına rağmen yaz dönemi veya kurumsal gerekçelerle fiilen devam edemediği görülmektedir. Okuma yazma bilmeyen veya düşük eğitim düzeyindeki çocukların özel olarak desteklenmediğine işaret eden anlatımlar da bulunmaktadır. Bir anlatımda çocuk, okuma yazma öğrenmek ve eğitim almak istediğini; ancak bu konuda kendisine bilgilendirme ve yönlendirme yapılmadığını, okuma yazma bilmediği için dilekçe de yazamadığını söylemiştir.

Bu veriler birlikte değerlendirildiğinde, kurumdaki temel sorunun çocukların eğitim talebinin hiç bulunmaması değil; bu talebin kurumsal olarak yeterince karşılanmaması olduğu anlaşılmaktadır. Eğitime devam etmek veya yeniden başlamak isteyen çocukların sayısı kayda değer düzeydeyken, eğitime teşvik edilmediğini söyleyenlerin çoğunlukta olması ve başvurulara olumlu dönüş oranının sınırlı kalması, eğitim hakkının fiili kullanımını zayıflatmaktadır.

Özgürlüğünden yoksun bırakılmış çocuk bakımından eğitim hakkı pasif biçimde “talep ederse değerlendirilecek” bir alan olarak görülemez; devletin burada aktif yönlendirme, kolaylaştırma ve destek yükümlülüğü vardır. Özellikle kuruma kabul sürecinde eğitim hakkında bilgilendirme yapılmaması veya çocuğun önceki eğitim çizgisini sürdürecekt mekanizmaların etkin işletilmemesi, hem eğitim hakkını hem de çocuğun gelişim hakkını zedeleyen yapısal bir sorun olarak görünmektedir.

Eğitim Materyallerine Erişim

Grafik raporu, eğitime devam eden çocuklar bakımından materyal erişiminin sınırlı olduğunu göstermektedir. Eğitime devam edip kitap ve materyallere erişebildiğini söyleyen çocuk sayısı sadece 9’dur; buna karşılık 7 çocuk ise eğitim materyaline erişemediğini belirtmiştir. Aynı zamanda 27 çocuk eğitime devam etmediği için bu soruyu cevaplayamamıştır. Geri kalan 2 çocuğa ise soruya kesin bir cevap vermemiştir. (*Grafik 100*). Dijital eğitim materyallerine ise 16 çocuk erişemediğini söylemektedir (*Grafik 101*).

Kütüphaneye erişim bakımından görünüm daha olumludur; çocukların %97,8’i kütüphaneye erişimi olduğunu belirtmiştir. Ancak düzenli erişebildiğini söyleyenlerin oranı %71,1, talep ettiği kitapları bulabildiğini söyleyenlerin oranı %68,9’dur (*Grafik 102, Grafik 103, Grafik 104*).

Yaşına ve gelişimine uygun kitap çeşitliliği bulunduğunu söyleyenler %62,2 olmakla birlikte, kitap sınırının okumasına engel oluşturduğunu söyleyen çocukların oranı da %37,8'dir (**Grafik 105, Grafik 106**). Bu veriler, kütüphanenin kurumsal olarak mevcut olduğunu; ancak materyal niteliği, kitap sayısı ve eğitim araçları bakımından erişimin yeterli ve çağdaş bir düzeye ulaşmadığını göstermektedir.

Açık uçlu anlatımlarda bazı çocuklar kütüphaneye haftada bir ya da iki haftada bir gidebildiklerini, ancak en fazla 3 kitap alabildiklerini anlatmıştır. Başka bir anlatımda sınava hazırlanmak isteyen bir çocuğun test kitabı ve benzeri materyallerin bulunmadığını, bu nedenle kütüphane erişiminin tek başına yeterli olmadığını söylediği görülmektedir. Bununla birlikte okula devam eden çocuklar; sadece sınıfta kendilerine verilen materyalleri kullanabildiklerini ve koğuşa götüremediklerini beyan etmişlerdir. Dijital eğitim materyallerine erişimin olmaması, özellikle açık öğretim, sınav hazırlığı veya kendi kendine öğrenme süreçleri bakımından önemli bir eksiklik yaratmaktadır.

Eğitim hakkı, yalnızca okula kayıtlı olmayı değil, öğrenmeyi fiilen mümkün kılacak materyallere erişimi de gerektirir. Kütüphanenin varlığı önemli olmakla birlikte, kitap sayısı, kitap çeşitliliği, yaşa uygun kaynaklar, sınav materyalleri ve dijital eğitim araçları yeterli değilse, eğitim hakkı biçimsel düzeyde kalır. Kitap sınırının önemli bir kesim tarafından engelleyici bulunması, çağdaş eğitim araçlarına erişim bakımından ciddi bir mağduriyet yaratmaktadır. Bu nedenle mevcut tablo, kütüphane erişimini olumlu bir başlangıç olarak gösterse de, materyal hakkının niteliği ve yeterliliği bakımından kurumun pozitif yükümlülüğünü tam olarak yerine getirmediğini ortaya koymaktadır.

Kurum İçi Faaliyetlere Erişim

Kurum içi faaliyetler bakımından grafik raporu ilk bakışta olumlu bir görünüm sunmaktadır. Çocukların %97,8'i spor ve aktivite etkinlikleri bulunduğunu belirtmiştir; oyun salonunun varlığı ise %100 oranında kabul edilmektedir (**Grafik 107, Grafik 113**). Ancak düzenlilik ve yeterlilik bakımından tablo belirgin biçimde bozulmaktadır.

Her gün spor yapabildiğini söyleyenlerin oranı yalnızca %6,7, buna karşılık %88,9'u her gün spor yapamadığını belirtmektedir (**Grafik 108**). Haftada en az bir gün spor yapabildiğini söyleyenlerin oranı %84,4 olmakla birlikte, bu veri günlük ve düzenli etkinlik eksikliğini ortadan kaldırmamaktadır (**Grafik 109**).

Spor sahası bulunduğunu söyleyenler %84,4'tür; ancak saha ve spor malzemelerinin kullanılabilir ve yeterli olduğunu söyleyenlerin oranı %46,7'de kalmaktadır. Kapalı spor salonunun bulunduğunu söyleyenler %33,3, bulunmadığını söyleyenler %42,2 düzeyindedir (**Grafik 110, Grafik 111, Grafik 112**).

Oyun salonunu haftada bir kullanabildiğini söyleyenlerin oranı yalnızca %31,1, kullanamadığını söyleyenlerin oranı ise %64,4'tür. Oyunların çeşitli ve yeterli olduğunu düşünenler %53,3, aksini düşünenler %37,8'dir (*Grafik 114, Grafik 115*).

Ayrıca yangın, deprem ve benzeri afetler için acil durum planı bulunduğunu söyleyenlerin oranı %26,7, bu konuda tatbikat veya bilgilendirme yapıldığını söyleyenlerin oranı ise yalnızca %13,3 düzeyindedir (*Grafik 116, Grafik 117*). Bu veriler, kurum içi faaliyetlerin varlığının, bunlara düzenli, yeterli ve eşit erişim sağlandığı anlamına gelmediğini açık biçimde göstermektedir.

Açık uçlu anlatımlar, faaliyetlerin niteliği ve erişimi konusunda daha ayrıntılı bir tablo sunmaktadır. Bazı çocuklar oyun salonlarına ve spor alanlarına erişimin keyfi biçimde sınırlandırıldığını, başmüdürün bu alanlara ulaşımı kısıtladığını belirtmiştir. Bir çocuk anlatımında kapalı spor salonunun yalnızca okula giden çocuklara açık olduğunu, oyun salonunun ise hem seyrek hem de içerik olarak yetersiz olduğu ifade etmiştir. Bazı çocuklar haftada bir ya da iki haftada bir oyun salonuna gidebildiklerini, spor etkinliklerinin hava durumuna bağlı olarak aksadığını, kimi zaman havanın sıcak olması sebebiyle katılmak istemediklerini söylemişlerdir. Kurslar bakımından boncuk, saz, resim, berber, terzi, ebru, folklor, rölyef, kuran ve benzeri faaliyetlerin varlığından söz eden çok sayıda olumlu anlatım bulunsa da, bazı çocuklar koğuş mesullerinin izin vermemesi nedeniyle kurslara kayıt yaptıramadıklarını belirtmiştir. Aynı zamanda etkinlik çeşitliliğinin yetersiz olduğu ve oyun salonundaki ekipmanın bozuk olduğu ifade edilmiştir.

Özgürlüğünden yoksun bırakılan çocuklar bakımından sosyal, kültürel ve sportif faaliyetler tali bir ayrıcalık değil, gelişim hakkının ve iyi oluşun temel unsurudur. Etkinliklerin kâğıt üzerinde mevcut olması, bunlara düzenli, eşit ve gönüllü erişim sağlanmadığı sürece yeterli kabul edilemez.

Her gün spor yapamama, oyun salonuna haftalık erişimin büyük ölçüde sağlanmaması, ekipmanın yetersizliği, katılımın fiilen koğuş içi hiyerarşilere veya idari takdire bağlı kalması kurum içi faaliyetlerin çocukların üstün yararı temelinde kurgulanmadığını düşündürmektedir.

Ayrıca afet planı ve tatbikat eksikliği, çocukların yalnızca gelişim hakkı değil, güvenlik ve korunma hakkı bakımından da ayrı bir sorun alanı yaratmaktadır. Bu nedenle kurum içi faaliyetlere erişim başlığı, yalnızca boş zaman etkinliği olarak değil; eğitim hakkı, gelişim hakkı, ifade özgürlüğü ve güvenlik hakkı ile kesişen bir alan olarak değerlendirilmelidir.

BÖLÜM 6: DİLEKÇE VE BİLGİ EDİNME HAKKI, DİSİPLİN TEDBİRLERİ

A. ULUSAL VE ULUSLARARASI MEVZUATTA TANIM VE DÜZENLEMELER

“Taraflar Devletler, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak, gereken özen gösterilmek suretiyle tanırlar. Bu amaçla, çocuğu etkileyen herhangi bir adli veya idari kovuşturmada çocuğun ya doğrudan doğruya veya bir temsilci ya da uygun bir makam yoluyla dinlenilmesi fırsatı, ulusal yasanın usule ilişkin kurallarına uygun olarak çocuğa, özellikle sağlanacaktır.” **BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Madde 12**

“Taraflar Devletler, hakkında ceza yasasını ihlal ettiği iddia edilen ve bu nedenle itham edilen ya da ihlal ettiği kabul edilen her çocuğun; çocuğun yaşı ve yeniden topluma kazandırılmasının ve toplumda yapıcı rol üstlenmesinin arzu edilir olduğu hususları göz önünde bulundurularak, taşıdığı saygınlık ve değer duygusunu geliştirecek ve başkalarının da insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı duymasını pekiştirecek nitelikte muamele görme hakkını kabul ederler.” **BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Madde 40**

“Çocukların kurum müdürüne veya diğer denetim makamlarına, içeriği sansürlenmeden şikâyet sunma hakkı olduğunu belirtir. Şikâyetler gecikmeksizin cevaplanmalıdır.” **Havana Kuralları (Özgürlüğünden Yoksun Bırakılmış Çocukların Korunması) Kural 75-78**

“Fiziksel ceza, karanlık bir hücreye konulma, kapalı veya tek kişilik bir odaya hapsedilme veya çocuğun fiziksel veya ruhsal sağlığını bozabilecek türden zalimce, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele oluşturabilecek herhangi bir disiplin tedbirinin uygulanması kesinlikle yasaktır. Hangi sebeple olursa olsun, verilen yemeğin azaltılması ve aile üyeleriyle ilişki kurmanın kısıtlanması veya kaldırılması yasaktır. Çocuğun çalıştırılması, her zaman çocuğun aldığı eğitiminin bir aracı ve kendisini toplum içine dönüşe hazırlarken özsaygısını geliştirmesinin bir vasıtası olarak görülür; çalışma, bir disiplin tedbiri olarak uygulanamaz. Hiçbir çocuk bir disiplin suçundan dolayı bir kereden fazla cezalandırılmaz. Toplu cezalandırma yasaktır.” **Havana Kuralları (Özgürlüğünden Yoksun Bırakılmış Çocukların Korunması) Kural 67**

“Herkesin kendileriyle veya kamuyla ilgili dilek ve şikâyetleri hakkında, yetkili makamlara ve TBMM Dilekçe Komisyonu'na yazı ile başvurma hakkı vardır. Ayrıca kamu denetçisine başvurma hakkı çocukları da kapsar.” **Anayasa Madde 74**

“Herkes bilgi edinme hakkına sahiptir. ...Kurum ve kuruluşlar, başvuru üzerine istenen bilgi veya belgeye erişimi onbeş iş günü içinde sağlarlar...” **4982 Sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu Madde 4 ve Madde 11**

“Hükümlülere, kuruma alındıklarında uygulanacak iyileştirme çalışmaları, disiplin suçları ve cezaları, bilgi edinme ve şikâyet yolları, hak ve sorumlulukları gibi konular ile kurumdaki yaşam biçimine uyum sağlamaları için gereken bilgiler, kurum yöneticileri tarafından sözlü olarak anlatılır ve yazılı olarak tebliğ olunur. İnfaz sonrası koruma ve yardım konusunda ayrıca bilgi verilir. Türkçe bilmeyen yabancı uyruklu hükümlülere kendi dilinde, mümkün olmadığında İngilizce, Fransızca veya Almanca olarak bildirilir. Duyuma ve konuşma engellilere işaret diliyle anlatılır. Görme engellilere ise kendi alfabeleri ile yazılmış kitapçık verilir.” **5275 Sayılı İnfaz Kanunu Madde 22**

“Savunma alınmadan disiplin cezası verilemez. Haklarında disiplin soruşturması yapılanlara, yüklenen eylemin niteliği ve sonuçları ile üç gün içinde savunmalarını vermeleri, aksi hâlde bu haklarından vazgeçmiş sayılacakları yazılı olarak bildirilir. Savunma yazılı olarak sunulabileceği gibi sözlü olarak da yapılabilir. Sözlü savunma tutanakla saptanır. Türkçe bilmeyenlerle, sağır ve dilsizlerin savunmaları tercüman aracılığıyla alınır.” **5275 Sayılı İnfaz Kanunu Madde 47**

B. DURUMA İLİŞKİN TESPİTLER

Genel Çerçeve

Bilgi edinme hakkı ve dilekçe mekanizmaları, çocukların kurum içerisindeki hak ihlallerine karşı başvuru yollarını kullanabilmeleri ve idari süreçler üzerinde denetim sağlayabilmeleri bakımından temel güvencelerden birini oluşturmaktadır. Bu hak, yalnızca başvuru yapabilmek imkânının tanınmasıyla sınırlı olmayıp; başvurunun kayıt altına alınması, izlenebilir olması ve etkili bir şekilde sonuçlandırılması unsurlarını da içermektedir.

Elde edilen grafiksel veriler ile açık uçlu saha bulguları birlikte değerlendirildiğinde, söz konusu hakların mevzuat düzeyinde tanınmış olmasına rağmen uygulamada bu hakların etkin şekilde kullanılmasına engel teşkil eden yapısal sorunların bulunduğu anlaşılmaktadır. Özellikle bilgilendirme eksikliği, dilekçelerin takip edilememesi, geri dönüşlerin sınırlı olması ve idari görüşmelerin çözüm üretmekten uzak kalması, bu hakkın işlevselliğini önemli ölçüde zayıflatmaktadır.

Bilgi Edinme Hakkı ve Dilekçe Mekanizmaları

Kuruma kabul aşamasına ilişkin veriler incelendiğinde; Çocukların yalnızca %42,2'sine kurum kuralları, dilekçe ve şikayet hakları hakkında bilgilendirme yapıldığı, buna karşılık %51,1'sine herhangi bir bilgilendirme yapılmadığı anlaşılmaktadır(**Grafik 118**).

Nitekim çocukların %33,3'ü hak ihlali durumunda başvurabilecekleri yollar hakkında bilgi verildiğini, %62,2'si ise bu konuda bilgilendirilmediğini beyan ettiği görülmektedir (**Grafik 119**).

Çocukların %37,8'i dilekçelerine ilişkin işlem yapıldığını belirtirken, %20'si herhangi bir karşılık alamadığını ifade etmiştir(**Grafik 120**).

Kurumsal erişim bakımından; çocukların %71,1'inin ihtiyaç halinde müdür veya başmemur ile zamanında görüşebildiği, yalnızca %11,1'inin bu imkâna sahip olmadığı görülmektedir (**Grafik 121**). Fakat çocukların yalnızca %44,4'ü görüşmelerde çözüm odaklı bir yaklaşım sergilendiğini ifade ederken %20'si ise çözüm odaklı davranılmadığını ifade etmiştir (**Grafik 122**). Kurumda tutulan çocuklarla yapılan görüşmeler neticesinde Cezaevi Savcısı, müdürü veya diğer heyetler tarafından belirli periyotlarla ziyaret edilmediklerini ifade eden çocukların oranı ise %48,9'dur(**Grafik 140**).

Açık uçlu anlatımlarda ise; revir ihtiyaçları olduğunda acil durumlar haricinde revir yazıldıktan bir gün sonra revire çıkarıldıklarını, eğitime devam etmek isteyen bir çocuğun 2-3 defa dilekçe vermesine rağmen İnfaz Koruma Memurları tarafından gerekçe belirtilmeden talebinin reddedildiği ifade edilmektedir.

Başka bir çocuk ise; eğitim almak istediğini ama eğitim talebinde bulunabilmesi için dilekçe yazması gerektiğini, okuma yazma bilmediğinden dilekçe yazamadığını ifade etmiştir. Yine başka bir çocuk ise; sesli görüşmede yaşanan sorunlara ilişkin dilekçe sunduklarını ama 2 hafta geçmiş olmasına rağmen ne cevap alabildiklerini ne de sorunun giderildiğini belirtmiştir.

Bu durum, sürecin başlangıcında çocukların haklarına ilişkin bilgiye erişimlerinin sınırlı kaldığını göstermektedir. Veriler birlikte değerlendirildiğinde, çocukların önemli bir kısmının hak arama yollarına ilişkin temel bilgi düzeyinin yetersiz olduğu anlaşılmaktadır.

Dilekçe mekanizmasının işleyişine ilişkin bulgular, başvuruların kayıt altına alınması ve izlenebilirliğinin sağlanması gibi temel güvenceler bakımından çeşitli aksaklıklara işaret etmektedir. Bu çerçevede, dilekçelerin bir kısmının sonuçsuz kaldığı ya da etkili bir değerlendirme sürecine tabi tutulmadığı görülmektedir. **Grafik 120**, çocukların önemli bir bölümünün dilekçelerinin alındığını belgeleyemediğini ve bu başvurulara ilişkin geri bildirim alamadığını ortaya koymaktadır.

Bu bulgular, dilekçe mekanizmasının güvenilirliği üzerinde sınırlayıcı bir etki yaratmakta ve çocukların hak arama süreçlerine katılımını olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Açık uçlu beyanlarda da benzer şekilde, çocukların idare ile iletişim kurabildikleri, ancak bu iletişimin her zaman somut çözümlerle sonuçlanmadığı ifade edilmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, kurumsal erişimin belirli ölçüde mevcut olduğu; ancak bu erişimin her durumda etkili ve sonuç üretici bir mekanizmaya dönüşmediği görülmektedir. Bu bağlamda, dilekçe ve bilgi edinme hakkının kullanımında biçimsel varlık ile fiili etkinlik arasında bir uyumsuzluk bulunduğu söylenebilir. Bu durum, söz konusu hakların uygulamadaki işlevselliğinin güçlendirilmesine yönelik iyileştirme ihtiyacına işaret etmektedir.

Savunma Hakkı ve Disiplin Tedbirleri

Görüşülen çocukların %53,3'ü disiplin soruşturması geçirdiğini, %40'ı ise bu süreci yaşamadığını ifade etmiştir(**Grafik 123**). Bu oran, çocukların önemli bir kısmının disiplin mekanizması ile doğrudan temas ettiğini göstermektedir.

Ancak bu süreçteki bilgilendirme düzeyi incelendiğinde ciddi eksiklikler ortaya çıkmaktadır. Disiplin soruşturması geçiren 24 çocuğun, 10'una soruşturma konusu eylem hakkında bilgi verildiği, 7'sine ise hiçbir bilgilendirme yapılmadığı görülmektedir(**Grafik 124**). Diğer çocuklar bu hususta kesin cevap vermemiştir.

Bu durum **Grafik 125** ile birlikte değerlendirildiğinde daha da ağırlaşmaktadır. Nitekim çocukların 13'üne haklarının hiç anlatılmadığı, yalnızca 6'sına haklarının anlatıldığı görülmektedir(**Grafik 125**). Bu eşit dağılım, disiplin süreçlerinde standart bir uygulamanın bulunmadığını ve sürecin keyfiliğe açık olduğunu göstermektedir.

Savunma hakkının en temel unsurlarından biri olan hukuki destek bakımından ise daha ağır bir tablo ortaya çıkmaktadır. Disiplin soruşturması geçiren çocukların yalnızca 5'ine avukattan destek alabileceği bilgisi verilmiş, buna karşılık 13'üne bu yönde hiçbir bilgilendirme yapılmamıştır (**Grafik 126**). Bu durum **Grafik 127** ile birlikte değerlendirildiğinde daha da belirgin hale gelmektedir. Nitekim çocukların 10'u disiplin sürecinde avukata erişim sağlayamadığını, yalnızca 3'ü erişim sağlayabildiğini ifade etmiştir(**Grafik 127**).

Disiplin soruşturması geçiren çocukların 6'sı savunma için verilen süreyi yetersiz bulurken, çocukların 6'sı bu süreyi yeterli görmektedir(**Grafik 128**).

Disiplin sürecinin sonuçlarına bakıldığında ise 24 çocuktan 15'inin ceza aldığı görülmektedir(**Grafik 129**). Bu oran, savunma mekanizmalarının zayıflığı ile birlikte değerlendirildiğinde, disiplin süreçlerinin ceza odaklı bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir.

Ceza türleri bakımından; iletişim sınırlama cezası alan çocuk sayısı 3 olup görüşe çıkma cezası aldığı ifade eden çocuk sayısı da 2'dir. 5 çocuğa odaya kapatma cezası verildiği; buna karşılık 1 çocuk toplu ceza uygulamasına maruz kaldığını beyan etmiştir.(**Grafik 91, Grafik 92, Grafik 130, Grafik 131**).

Açık uçlu beyanlarda da, bazı durumlarda çocukların iletişim veya ifade biçimlerinin disiplin sürecine konu edildiği, özellikle idare veya personel hakkında şikayet içeren ifadelerin yaptırımla karşılaşabildiği yönünde bulgular yer almaktadır. Bu durum, çocukların hak ihlallerini dile getirme konusunda çekinceli davranmalarına neden olabilecek bir ortam yaratmaktadır. Bununla birlikte yabancı uyruklu bir çocuk adına; odada bulunan diğer çocukların savunma yazdığı, yine ceza olarak çocuklara etkinlikten men şeklinde cezanın ağırlıklı olarak verildiği de beyan edilmiştir.

Tüm bu veriler birlikte değerlendirildiğinde; disiplin süreçlerinde bilgilendirme eksikliği, avukata erişim yetersizliği, savunma süresinin kısıtlılığı ve yüksek ceza oranlarının, savunma hakkının etkin şekilde kullanılmasını engellediği ve bu hakkın yapısal olarak zayıf kaldığını açıkça ortaya koyduğu anlaşılmaktadır.

BÖLÜM 7: YARGI SÜRECİNDEKİ İHLALLER

A. ULUSAL VE ULUSLARARASI MEVZUATTA TANIM VE DÜZENLEMELER

Çocuğun haklarının korunması, özgürlüğü kısıtlayan tedbirlerin en son çare olarak uygulanması ve yargılama sürecinde çocuğun aile, eğitim ve sosyal ortamının gözetilmesi esastır. 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu Madde 4

“Suça sürüklenen çocuk hakkındaki soruşturma, çocuk bürosunda görevli Cumhuriyet savcısı tarafından bizzat yapılır.” 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu Madde 15

“Suça sürüklenen çocuklar hakkında soruşturma veya kovuşturma evrelerinde adli kontrol tedbirlerinden bir ya da birkaçına karar verilebilir. ... Ancak bu tedbirlerden sonuç alınamaması, sonuç alınamayacağının anlaşılması veya tedbirlere uyulmaması durumunda tutuklama kararı verilebilir.” 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu Madde 20

“Onbeş yaşını doldurmamış çocuklar hakkında üst sınırı beş yılı aşmayan hapis cezasını gerektiren fiillerinden dolayı tutuklama kararı verilemez.” 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu Madde 21

“Müdafii bulunmayan şüpheli veya sanık; çocuk, kendisini savunamayacak derecede malul veya sağır ve dilsiz ise, istemi aranmaksızın bir müdafii görevlendirilir.” 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu Madde 150/2

“Sanık, onsekiz yaşını doldurmamış ise duruşma kapalı yapılır; hüküm de kapalı duruşmada açıklanır.” 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu Madde 185

“Taraflar Devletler, her çocuğun temel yaşama hakkına sahip olduğunu kabul ederler.” BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Madde 6

“Taraflar Devletler, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak, gereken özen gösterilmek suretiyle tanırlar. 2. Bu amaçla, çocuğu etkileyen herhangi bir adli veya idari kovuşturmada çocuğun ya doğrudan doğruya veya bir temsilci ya da uygun bir makam yoluyla dinlenilmesi fırsatı, ulusal yasanın usule ilişkin kurallarına uygun olarak çocuğa, özellikle sağlanacaktır.” BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Madde 12

Hiçbir çocuk yasadışı ya da keyfi biçimde özgürlüğünden yoksun bırakılmayacaktır. Bir çocuğun tutuklanması, alıkonulması veya hapsi yasa gereği olacak ve ancak en son başvurulacak bir önlem olarak düşünülüp, uygun olabilecek en kısa süre ile sınırlı tutulacaktır. BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Madde 37/b

Masumiyet karinesi, isnadın süratle bildirilmesi, hukuki yardım alma ve mahremiyetin korunması gibi haklar çocuklara özel bir hassasiyetle tanınır. BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Madde 40

“Masumiyet karinesi, suçlamanın bildirilmesi, konuşmama hakkı, avukatla temsil edilme hakkı, veli veya vasinin hazır bulunması hakkı, tanıklarla yüzleştirme ve tanıklara çapraz sorgu hakkı, daha üst makama temyiz hakkı ve temel usuli güvenceler yargılamanın her aşamasında güvenve altına alınmalıdır.” BM Pekin Kuralları, Kural 7.1

“8.1 Her aşamada çocuğun afişe olması yahut damgalanması gibi zararlara yol açabilecek durumların ortadan kaldırılması için gizliliğe azami özen gösterilmelidir.

8.2 İlke olarak, çocuk suçlunun kimliğine ilişkin hiçbir bilginin yayınlanmasına izin verilmemelidir.” BM Pekin Kuralları, Kural 8

*“Verilecek ceza sadece suçun ağırlığı ve işleniş tarzıyla değil, çocuğun içinde bulunduğu koşullar ve ihtiyaçları ve hem de toplumun gereksinimleri ile de oranlı olmalıdır.” **BM Pekin Kuralları, Kural 17.1(a)***

*Çocuğun, davanın aşamaları ve hakları konusunda kendi anlayabileceği bir dilde bilgilendirilmesi zorunludur. **Avrupa Konseyi Çocuk Dostu Adalet İlkeleri***

*Çocuk davalarının gecikmeksizin ve makul sürede bitirilmesi "çocuğun üstün yararı" gereğidir. **Avrupa Konseyi Çocuk Dostu Adalet İlkeleri***

B. DURUMA İLİŞKİN TESPİTLER

Genel Çerçeve

Yargı sürecinde çocukların maruz kaldığı uygulamalar, adil yargılanma hakkı, kişi özgürlüğü ve güvenliği ile savunma hakkının etkin kullanımı bakımından belirleyici bir öneme sahiptir. Bu süreç; yakalama, gözaltı, ifade alma, tutukluluk ve nakil aşamalarını kapsamakta olup, her bir aşamada çocukların fiziksel, psikolojik ve hukuki güvenliklerinin sağlanması gerekmektedir.

Elde edilen grafiksel veriler ile görüşmeler sırasında elde edilen açık uçlu beyanlar birlikte değerlendirildiğinde, yargı sürecinin başlangıç aşamasından itibaren çocukların haklarının korunmasına ilişkin ciddi ve çok boyutlu ihlaller bulunduğu anlaşılmaktadır. Özellikle bilgilendirme eksikliği, fiziksel ve psikolojik baskı iddiaları, avukata erişimde yaşanan sorunlar ve nakil süreçlerindeki belirsizlikler, yargı sürecinin çocuklar açısından hak temelli bir yapıdan uzaklaştığını göstermektedir.

Gözaltı Sürecinde Yaşanan Hak İhlalleri, Tutukluluk ve Adli Kontrol

Grafiksel veriler neticesinde çocukların %40'ı kolluk, savcılık ve mahkeme süreçlerinde zorbalık veya şiddete maruz kaldığını ifade etmektedir(**Grafik 137**). Bilgilendirme boyutunda ise çocukların %73,3'üne yakalama, gözaltı, ifade ve sorgu süreçlerine ilişkin bilgi verilmediği, yalnızca %22,2'sine bu konuda bilgi verildiği görülmektedir(**Grafik 138**). Sürecin çocuklar üzerindeki psikolojik etkileri incelendiğinde, çocukların %42,2'sinin kendini rahat ifade edemediği, %48,9'unun ise süreçte kendini rahat hissetmediği görülmektedir(**Grafik 139**).

Açık uçlu beyanlar da bu verileri desteklemekte olup, çocukların ifade süreçlerinde baskı altında hissettikleri, kendilerine yeterli açıklama yapılmadığı ve çoğu zaman neyle karşı karşıya olduklarını anlamakta zorlandıkları yönünde ifadeler bulunmaktadır. Bu durum, yargı sürecinin çocuklar açısından hak temelli bir süreç olmaktan ziyade, baskılayıcı ve yönlendirici bir deneyim haline geldiğini göstermektedir. Özellikle; çocukların bir kısmı Jandarma tarafından tehdit edildiğini ve baskı altında suçu kabul ettiğini, bir çocuk tutanakların kendisine zorla imzalatılıp hemen akabinde serbest kalacağını beyan edip imzaya zorlandığını, birden fazla çocuğun kollukta şiddet gördüğü şeklinde beyanları bulunduğu tespit edilmiştir.

Özellikle bir çocuğun TEM Şube ekiplerince şafak operasyonu ile alındığını, kendisine ters kelepçe yapıldığını, çocuk şubeye teslim edilmeden önce şiddet gördüğünü ve birtakım evrakların kendisine zorla imzalatılmaya çalışıldığı şeklinde beyanları bulunmaktadır.

Elde edilen bulgular, adil yargılanma hakkının temel unsurlarından biri olan bilgilendirilme hakkının sistematik biçimde ihlal edildiğine işaret etmektedir. Yargı sürecine ilişkin genel bir memnuniyetsizlik ve güvensizlik algısının yaygın olduğu anlaşılmaktadır. Veriler, çocukların yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda psikolojik güvenlikten de yoksun bırakıldığını ortaya koymaktadır. Ayrıca bulgular, yargı sürecinin çocuklar bakımından hak temelli bir işleyişten ziyade baskılayıcı ve yönlendirici bir deneyime dönüştüğünü göstermektedir. Gözaltı ve ifade süreçlerinin çocuğun üstün yararı ilkesi gözetilerek yürütülmediği; bu nedenle adil yargılanma hakkının temel güvencelerinin daha bu aşamada önemli ölçüde zedelendiği değerlendirilmektedir.

Nakil ve Sevk Süreçleri

Grafiksel veriler incelendiğinde; Çocukların %31,1'inin nakil süreci yaşadığı anlaşılmaktadır.**(Grafik 132)**. Nakil ve sevk 14 çocuktan, 8'i nakil sonrasında ailesine veya avukatına erişebileceği bir yere götürülmediği, yalnızca 4'üne bu imkânın sağlandığı görülmektedir**(Grafik 133)**. Nitekim çocukların 5'inin nakil sırasında ailesine veya avukatına haber verilmediği de görülmektedir**(Grafik 134)**. Bununla birlikte; süreçteki zorunlu ihtiyaçları karşılanan çocuk sayısı 4 iken karşılanmayan çocuk sayısı ise 2'dir**(Grafik 135)**. Nakil öncesi koşullara ilişkin incelendiğinde ise çocukların 7'si nakil öncesinde buldukları kurumun çocuklara özgü olmadığını ifade ettiği görülmektedir**(Grafik 136)**.

Açık uçlu beyanlarda da, nakil süreçlerinin çoğu zaman ani ve açıklamasız şekilde gerçekleştiği, çocukların nereye götürüldüklerini bilmedikleri ve bu süreçte ciddi kaygı yaşadıkları ifade edilmiştir. Bu durum özellikle nakil süreçlerinin çocuklar açısından öngörülemez ve güvencesiz bir deneyim haline geldiğini ortaya koymaktadır.

Grafik 132, 133, 134, 135 ve 136 birlikte değerlendirildiğinde, nakil ve sevk süreçlerinin çocuklar bakımından şeffaflık, bilgilendirme ve erişim yönünden önemli eksiklikler barındırdığı anlaşılmaktadır. Elde edilen veriler, bu süreçlerin çocuğun üstün yararı ilkesi gözetilerek planlanmadığını; aksine çocukların iletişim, güvenlik ve psikolojik bütünlük haklarını zedeleyebilecek nitelikte uygulandığını ortaya koymaktadır. Nakil sürecinin, çocukların sosyal ve hukuki destek ağlarından kopmasına yol açtığı; bu durumun ise çocuğun üstün yararı ile bağdaşmadığı ve iletişim ile savunma hakları üzerinde doğrudan olumsuz etkiler yarattığı görülmektedir. Ayrıca bulgular, çocukların zaman zaman yetişkinlere özgü ortamlarda tutulabildiğini ve bu durumun çocuğun üstün yararı ilkesine açıkça aykırılık teşkil edecek şekilde, çocuklara özgü koruma mekanizmalarının yeterli düzeyde işletilmediğini göstermektedir.

Avukata Etkin Erişim

Çocukların %77,8'si avukat veya noterle görüşmede herhangi bir engel bulunmadığını ifade etmekle birlikte, %26,7'sinin avukatına erişim sağlayamadığını belirtmiştir. (**Grafik 88, Grafik 89**). Nitekim çocukların yalnızca %55,6'sı gerekli durumlarda avukatına ulaşabildiğini, %33,1'i ise bu erişimi sağlayamadığını ifade etmiştir(**Grafik 141**).

Açık uçlu beyanlar incelendiğinde ise, avukat görüşmelerinin düzensiz olduğu, bazı durumlarda geciktiği ve çocukların avukatla iletişim kurma konusunda yeterince desteklenmediği yönünde ifadeler yer almaktadır. Bu durum, savunma hakkının yalnızca teorik olarak tanındığını, ancak pratikte etkin şekilde kullanılmadığını ortaya koymaktadır.

Grafik 89, 90, 127, 128 ve 142 birlikte değerlendirildiğinde, avukata erişim hakkının teorik olarak mevcut olmasına rağmen uygulamada sınırlı ve tutarsız biçimde sağlandığı anlaşılmaktadır. Veriler, avukat veya noterle görüşme hakkının uygulamada süreklilik arz etmediğini ve bu hakkın etkin biçimde kullanılmasına yönelik kurumsal güvencelerin yeterince işletilmediğini göstermektedir. Dolayısıyla avukata etkin erişimin sağlanamaması, çocukların savunma hakkını doğrudan zayıflatmakta ve adil yargılanma hakkı bakımından ciddi riskler doğurmaktadır. Bu bağlamda elde edilen bulgular, yargı sürecinde çocukların hukuki destek mekanizmalarına erişiminin güçlendirilmesi gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır.

BÖLÜM 8: SONUÇ VE ÖNERİLER

A. SONUÇ

Bu rapor kapsamında değerlendirilen veriler, Diyarbakır Çocuk ve Gençlik Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda tutuklu bulunan oğlan çocuklarının maruz kaldığı sorunların, birbirinden kopuk ve münferit aksaklıklar olarak ele alınamayacağını açık biçimde ortaya koymaktadır. Görüşmelerden, grafiksel verilerden ve çocukların ayrıntılı beyanlarından yansıyan tablo; özgürlüğünden yoksun bırakılan çocukların yalnızca kapalı bir kurumda tutulmadığını, aynı zamanda gelişimsel, sosyal, psikolojik ve hukuki bakımdan çok yönlü bir kırılma alanı içine sürüklendiğini göstermektedir.

Raporun bütününde ortaya çıkan bulgular, çocukların kuruma kabul anından başlayarak gündelik yaşam koşulları, sağlık hizmetlerine erişim, eğitim olanakları, haberleşme imkânları, disiplin uygulamaları, savunma hakkı ve yargı sürecindeki güvenceler bakımından çok katmanlı risklerle karşı karşıya bırakıldığını göstermektedir. Bazı başlıklarda doğrudan hak ihlali iddiaları, bazı başlıklarda ise ihlale açık kurumsal boşluklar, belirsizlikler veya yetersiz güvenceler öne çıkmaktadır. Ancak tüm bu alanları birbirine bağlayan temel gerçeklik, çocuğun özgürlüğünden yoksun bırakılmasının, onun korunma ihtiyacını azaltmadığı; tersine daha da ağırlaştırdığıdır.

Çocukların özgürlüklerinden yoksun bırakılması, yalnızca fiziksel hareket serbestilerinin kısıtlanması anlamına gelmemektedir. Bu tedbir, çocuk bakımından eğitim sürekliliğinin bozulması, aile ve sosyal çevre ile bağların zayıflaması, kurumsal şiddet ve baskı riskine açık hale

gelme, akran zorbalığı ile karşı karşıya kalma, sağlık hizmetlerine erişimde gecikme, psikososyal destekten yeterince yararlanamama ve yargı süreçlerinde kendisini daha güçsüz koşullarda savunmak zorunda kalma gibi sonuçlar doğurmaktadır. Başka bir ifadeyle, özgürlükten yoksun bırakma, çocuk açısından yalnızca bir güvenlik tedbiri değil; gelişim sürecinin bütününe nüfuz eden ağır bir müdahaledir.

Çocuğun üstün yararı ilkesi, çocuk adalet sisteminde özgürlükten yoksun bırakmanın son çare ve mümkün olan en kısa süreyle uygulanmasını zorunlu kılmaktadır. Bu ilke, yalnızca normatif bir hatırlatma değil, doğrudan uygulamayı belirlemesi gereken bağlayıcı bir ölçüttür. Raporda ortaya çıkan bulgular, bu ölçütün uygulamada yeterli ağırlıkla işletilmediğini düşündürmektedir. Uzayan tutukluluk süreleri, daha hafif koruyucu ve destekleyici tedbirlerin görünmezliği, kurum içi yaşamın çocuk dostu olmayan yönleri ve hak arama yollarına erişimde yaşanan güçlükler birlikte değerlendirildiğinde, özgürlüğünden yoksun bırakma tedbirinin çocuklar bakımından olması gereken istisnai niteliğinin zayıfladığı görülmektedir.

Özellikle gelişim çağındaki çocuklar bakımından kapalı kurum deneyiminin etkileri yalnızca bugünle sınırlı değildir. Eğitimden kopma, güvensizlik duygusunun derinleşmesi, kurumsal otorite ile ilişkilene biçiminin baskı ve korku üzerinden şekillenmesi, psikolojik yıpranma, içe kapanma, öfke birikimi, umutsuzluk ve aidiyet kaybı gibi etkiler, çocuğun gelecekteki yaşamını da doğrudan belirleyebilecek sonuçlar doğurabilmektedir. Bu nedenle çocukların özgürlüğünden yoksun bırakılması, kamu düzeni veya ceza adaleti bakımından başvuru sıradan bir idari araç olarak değil; ancak zorunluluğu her somut olayda çok sıkı biçimde gerekçelendirilmesi gereken istisnai bir müdahale olarak ele alınmalıdır.

Bu rapor, çocuklar bakımından özgürlüğünden yoksun bırakmanın kendisinin başlı başına bir risk alanı olduğunu göstermektedir. Raporda işaret edilen hak ihlali başlıkları, çoğu durumda birbirinden bağımsız işlememekte; kapatılma koşullarının yarattığı yapısal ortam içinde birbirini beslemektedir. Sağlık hakkına erişimde yaşanan gecikme, eğitim hakkının fiilen daralması, haberleşme kanallarının sınırlandırılması, disiplin rejiminin güvencesiz işlemesi, akran zorbalığı ve kurumsal baskı riskleri, hep birlikte çocuğun gelişimini destekleyen değil, onu baskılayan bir kapatılma pratiğine işaret etmektedir.

Bu nedenle raporun ulaştığı temel sonuç şudur: Çocukların özgürlüğünden yoksun bırakılması, istisna olmaktan çıkarak olağanlaşan bir uygulamaya dönüştüğünde, bu durum yalnızca kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı bakımından değil; çocuğun gelişim hakkı, eğitim hakkı, sağlık hakkı, aile hayatı, ruhsal bütünlüğü ve insan onuru bakımından da ağır sonuçlar doğurmaktadır. Çocuklara ilişkin adalet ve koruma rejiminin merkezine güvenlik değil hak, kapatma değil destek, tecrit değil gelişim, kontrol değil üstün yarar yerleştirilmedikçe; kurum içi iyileştirmeler tek başına yeterli olmayacaktır.

Sonuç olarak, çocuklar hakkında özgürlükten yoksun bırakma tedbirine başvurulması gerçekten son çare ile sınırlı tutulmalı; kurum içi tüm uygulamalar bu istisnai niteliğe uygun bir hassasiyetle yeniden ele alınmalıdır.

Çocuğun korunması, disipline edilmesiyle; çocuğun üstün yararı, kurumsal kolaylıkla; çocuğun gelişimi ise kapatılma rejiminin olağanlaştırılmasıyla bağdaşmamaktadır. Çocuk adalet sisteminin asli yönelimi, çocuğu kapalı kuruma uyarlamak değil; çocuğun kurum dışında, hak temelli, destekleyici ve onarıcı mekanizmalarla korunmasını sağlamak olmalıdır.

B. ÖNERİLER

Bölüm 1'e İlişkin Öneriler

Arama ve Mahremiyet Rejiminin Yeniden Düzenlenmesi

Çocuklara yönelik arama prosedürleri, çocuk hakları ve insan onuru eksenli biçimde yeniden düzenlenmelidir. Çıplak arama mutlak biçimde istisnai hale getirilmeli; her uygulama yazılı gerekçeye, kayıt yükümlülüğüne ve bağımsız denetime tabi olmalıdır. Mahrem bölgelere fiziksel temas içeren uygulamalar açık biçimde yasaklanmalı; aramalarda çocuğun beden bütünlüğünü en az sınırlayan yöntemler tercih edilmelidir.

Güç Kullanımı ve Müdahale Prosedürlerinin Bağımsız Denetime Açılması

Çocuklara yönelik her türlü fiziksel müdahale için ayrıntılı olay kaydı, sağlık kontrolü ve dış denetim mekanizması işletilmelidir. Ters kelepçe, cezalandırıcı nitelikte fiziksel müdahale ve denetim dışı alanlarda şiddet iddiaları bakımından derhal bağımsız soruşturma yürütülmelidir. Şiddet faili personelin çocuğun başvuru hakkını engelleyemeceği sistemler geliştirilmelidir. Bu doğrultuda E- Görüş sistemi üzerinden darp-cebir rapor talebi ve şiddete ilişkin şikayet imkanı sağlanmalıdır. Bu hak gizlilik esasıyla kullanılmalı ve işlemleri yürütecek ayrı birim kurulmalıdır. Şiddet uyguladığı iddia edilen personelin bu süreçte çocukla erişimi kesilerek yüz yüze gelmemesi için tedbir alınmalıdır. Personelin çocuk adalet sistemi, öfke kontrolü ve çatışma çözümü alanlarında düzenli eğitime tabi tutulması zorunlu hale getirilmelidir. İnfaz koruma memurlarının, çocuklarla doğrudan temas kurdukları arama, müdahale, sevk ve koğuş içi denetim süreçlerinde yaka kamerası kullanması zorunlu hale getirilmelidir. Kamera olmayan alanlarda yaka kamerası olmadan çocuklarla yalnız kalması kesinlikle yasaklanmalıdır.

Kamera Sisteminin Mahremiyet-Güvenlik Dengesi Gözetilerek Revizyonu

Kamera sisteminde kör noktalar ortadan kaldırılmalı; özellikle müdahale, sevk, görüş dönüşü ve ortak alanlar bakımından kayıt sisteminin kapsayıcılığı artırılmalıdır. Kamera kayıtlarının saklama süresi uzatılmalı ve hak ihlali iddiası halinde ilgili kayıtların korunmasına dair güvence mekanizması oluşturulmalıdır.

Kısıtlama Araçlarının Kullanımında Çocuk Odaklı Güvence Sistemi

Kelepçe ve diğer kısıtlama araçlarının kullanımı, somut risk değerlendirmesine dayanmayan rutin uygulama olmaktan çıkarılmalıdır. Sağlık sevklerinde ve diğer dış işlemlerde çocuğun üstün yararı, bedensel bütünlüğü ve onuru esas alınmalı; ağrı verici, aşağılayıcı veya cezalandırıcı mahiyette kullanım açık biçimde yasaklanmalıdır. Her kullanım olayı kayıt altına alınmalı ve sonradan denetlenebilir hale getirilmelidir.

Akran Zorbalığına Karşı Etkin Koruma Mekanizması

Koğuş içindeki gayriresmî “mesul” veya benzeri fiili otorite yapıları ortadan kaldırılmalı; hiçbir çocuğun diğer çocuklar üzerinde fiili disiplin veya yaptırım gücü kurmasına izin verilmemelidir. Denetimler arttırılmalı ve akvaryumlarda kesintisiz izleme gerçekleştirilmelidir. Çocukların talepte bulunması gerekmeden psikolog birimi tarafından düzenli ve yeterli görüşmeler yapılmalıdır. Akran zorbalığına ilişkin güvenli başvuru ve hızlı koruma mekanizmaları kurulmalı; çocukların korku ve misilleme baskısı olmaksızın bildirimde bulunabilmesi sağlanmalıdır. Etkinlik, faaliyet, havalandırma ve spor gibi çocukların vakit geçirebilecekleri imkanlar arttırılarak kapalı alanda uzun süre kalmanın akran zorbalığı üzerindeki etkileri azaltılmalıdır. İl Baroları ile protokol düzenlenerek “Çocuk Hakları” alanında yeterliliği bulunan avukatların Bakanlık ve CTE Genel Müdürlüğü ile koordineli bir şekilde kurumlarda çalışma yürütmesi sağlanmalıdır. Koğuş yerleştirmeleri, yaş, gelişim düzeyi, kırılabilirlik, çatışma riski ve korunma ihtiyacı esas alınarak yeniden değerlendirilmelidir.

Hak Bilgilendirmesi ve Etkili Başvuru Yollarının Güçlendirilmesi

Kuruma kabulde tüm çocuklara anlayabilecekleri dil ve yöntemlerle; şikâyet hakkı, dilekçe hakkı, avukata erişim, kötü muamele halinde başvuru yolları ve dış denetim mekanizmaları hakkında açık bilgilendirme yapılmalıdır. Okuma yazma bilmeyen, bilişsel olarak desteğe ihtiyaç duyan veya dezavantajlı durumda bulunan çocuklar için erişilebilir bilgilendirme araçları geliştirilmelidir. Hak bilgisine erişim, kötü muamele yasağının önleyici güvencelerinden biri olarak ele alınmalıdır.

Bölüm 2’ye İlişkin Öneriler

Psikososyal izlem sisteminin düzenli ve bireyselleştirilmesi

Kuruma kabul sırasında psikolog birimiyle ilk temasın kurulmuş olması yeterli görülmemeli; her çocuk için ruhsal durum, travma öyküsü, kendine zarar verme riski, intihar riski ve korunma ihtiyacı esas alınarak yazılı bir izlem planı hazırlanmalıdır. Özellikle bireyselleştirilmiş iyileştirme planlarının son derece sınırlı kaldığını gösteren görünüm karşısında, psikososyal destek talebe bağlı ve kesintili bir hizmet olmaktan çıkarılmalı; düzenli aralıklarla yapılan, kayıt altına alınan ve güncellenen bir sisteme dönüştürülmelidir. Bu planlar, yalnızca psikolog görüşmesiyle sınırlı kalmamalı; eğitim, sağlık, akran ilişkileri ve disiplin süreçlerindeki kırılabilirlikleri de içermelidir.

İntihar ve kendine zarar verme riskine karşı erken uyarı ve müdahale protokolü oluşturulmalı

Özgürlüğünden yoksun bırakılan çocuklar bakımından yaşam hakkının korunması, yalnızca kriz ortaya çıktıktan sonra değil, kriz ihtimali doğmadan önce etkili koruma mekanizmalarının kurulmasını gerektirir. Bu nedenle kuruma kabulde ve sonrasında uygulanacak standart bir risk tarama formu geliştirilmeli; kendine zarar verme geçmişi, ağır ruhsal zorlanma, yalnızlaşma, tehdit algısı, yoğun disiplin baskısı veya akran zorbalığı gibi göstergeler erken uyarı mekanizmasına dahil edilmelidir. Yüksek risk grubunda bulunan çocuklar için daha sık psikolog görüşmesi, daha yakın gözlem ve gerektiğinde dış sağlık birimlerine yönlendirme sağlanmalıdır.

Sağlık Başvurularında Hızlı Sevk ve Süreklilik Protokolü

Tekrarlanan dilekçelere rağmen sevkin gecikmesi, uzun bekleme süreleri ve tedavinin yarım kalması önlenmelidir. Her sağlık başvurusu için azami değerlendirme ve sevk süreleri belirlenmeli; kronik hastalık, ağrı, enfeksiyon, dermatolojik sorun, göz problemi ve mide rahatsızlığı gibi durumlarda gecikme yaratmayacak bir öncelik sistemi kurulmalıdır. Çocuğun dışarıda başlamış tedavisinin kurum içinde kesintisiz devamı sağlanmalı; sevk yapılmaması halinde yazılı ve denetlenebilir gerekçe zorunlu kılınmalıdır.

İlaç Güvenliği ve Tedavi Sürekliliğinin Güvence Altına Alınmalı

İlaçların reçete edilmesi ile çocuğa ulaştırılması arasındaki sürenin uzaması engellenmeli; ilaç temin, teslim ve kullanım süreçleri kayıtlı ve denetlenebilir hale getirilmelidir. Psikiyatrik ilaçlar, ağrı kesiciler, mide ilaçları, dermatolojik tedaviler ve süreklilik gerektiren tüm medikal tedaviler için ayrı izlem mekanizması kurulmalıdır. Çocuklara hangi ilacı neden aldıkları, ne zaman verileceği ve gecikme halinde başvurabilecekleri yol anlaşılır biçimde anlatılmalıdır.

Tıbbi Müdahale Mahremiyetinin Kurumsal Güvenceye Bağlanmalı

Tıbbi muayene sırasında çocuğun doktorla üçüncü kişiler tarafından duyulmayacak ve baskı yaratmayacak bir ortamda görüşmesi esas olmalıdır. Güvenlik personelinin muayene odasında veya kapı eşiğinde bulunması ancak somut, bireyselleştirilmiş ve yazılı bir risk değerlendirmesi halinde mümkün olmalıdır. Doktorun talebi olmaksızın muayene sırasında personelin içeride kalması veya çocuğun konuşmasını etkileyecek mesafede beklemesi uygulamasına son verilmelidir. Muayene mahremiyeti, özellikle ruhsal sorunlar, şiddet öyküsü ve hassas sağlık yakınmaları bakımından etkili sağlık hizmetinin asli unsurudur; bu nedenle kurum içi teamüle değil, açık kurala bağlanmalıdır.

Sağlık Hizmetine Erişimde Caydırıcı Uygulamaların Kaldırılması

Hastane sevki ve tıbbi müdahale süreçlerinde kelepçe kullanımının otomatik ve rutin uygulama olmaktan çıkarılması gerekir. Sağlık hizmetine erişimin korkutucu, aşağılayıcı veya ağrı verici bir deneyime dönüşmesi, çocukların tedavi talebinde bulunmaktan kaçınmasına yol açabilir. Bu nedenle sevklerde kısıtlama araçları yalnızca somut risk halinde ve ölçülü biçimde kullanılmalı; çocukların sağlık hizmetine başvurusunu caydıracak her türlü uygulama sonlandırılmalıdır.

Sağlık başvurularında çocuk dostu ve erişilebilir mekanizmalar kurulması

Sağlık hakkının fiilen kullanılabilmesi için başvuru yollarının yalnızca yazılı dilekçe sistemine bırakılmaması gerekir. Okuma yazma bilmeyen, kendisini yazılı ifade edemeyen, ruhsal olarak zorlanan veya koğuş içi baskı altında bulunan çocuklar için sözlü başvuru, destekli başvuru ve görsel başvuru yöntemleri geliştirilmelidir. Revir talebi, psikolog görüşmesi isteği, ilaç eksikliği bildirim ve hastane sevki başvuruları çocukların erişebileceği sade bir usule bağlanmalı; bu taleplerin akıbeti çocuklara anlaşılır biçimde bildirilmelidir. Sağlık hizmetine erişim, ancak başvurunun kendisi de erişilebilir olduğunda anlamlı hale gelir.

Sağlık alanında bağımsız izleme ve düzenli denetim yapılması

Yaşam hakkı ve sağlık hizmetine erişim bakımından ortaya çıkan risklerin yalnızca kurum içi denetimle giderilmesi yeterli değildir. Revir işleyişi, hastane sevkleri, psikolog görüşmeleri, ilaç temini ve muayene mahremiyeti başlıkları belirli periyotlarla bağımsız heyetlerce izlenmeli; çocukların beyanları tekrar eden örüntüler bakımından raporlaştırılmalıdır. Özellikle geciken sevkler, geç verilen ilaçlar, yetersiz psikososyal destek ve mahremiyet ihlalleri, düzenli dış denetim olmaksızın görünmezleşme riski taşımaktadır. Bu nedenle sağlık alanı, kurum içi bir hizmet başlığı olmanın ötesinde, dış gözlem ve sürekli izlem gerektiren temel bir hak alanı olarak ele alınmalıdır.

Bölüm 3'e İlişkin Öneriler

Kapasite, Yerleştirme ve Kişisel Yaşam Alanı Standardının Güvence Altına Alınması:

Koğuşlarda kapasite aşımı derhal giderilmeli; ortak yaşam alanlarının yatakhane gibi kullanılmasına son verilmelidir. Yerleştirme planlaması çocukların yaş, gelişim düzeyi, çatışma riski ve korunma ihtiyacına göre yeniden düzenlenmeli; kişi başına düşen yaşam alanı ve yatak standardı düzenli olarak bağımsız biçimde denetlenmelidir.

Çocukların yerleştirilmesinde suç tipine dayalı sınıflandırma yerine yaş, gelişim düzeyi, psikososyal ihtiyaçlar ve korunma gereksinimleri esas alınmalıdır. Bu doğrultuda yapılacak bir sınıflandırma, çocukların birbirleri üzerindeki olumsuz etkilenme riskini azaltacak ve daha koruyucu bir barınma ortamı oluşturacaktır.

Mahremiyet ve Fiziki Koşulların Mevsimsel İhtiyaçlara Uygun Hale Getirilmesi

Isıtma-soğutma ve havalandırma sistemi mevsim koşullarına göre yeniden düzenlenmeli; özellikle yaz aylarında aşırı sıcakla baş etmeye yönelik etkili çözümler geliştirilmeli, sıcak suya erişim günün belirli dar saatleriyle sınırlı bırakılmamalıdır.

Yatak, Nevresim ve Temel Barınma Eşyalarında Süreklilik ve Temizlik Rejimi

Yatak, yastık, yorgan, nevresim ve battaniye gibi temel eşyalar yalnızca ilk kabulde dağıtılmakla yetinilmemeli; bu malzemelerin temiz, sağlıklı ve kullanılabilir durumda olması gerekmektedir. Bu kapsamda düzenli temizlik ve yenileme süreçleri oluşturulmalı; nevresim ve yastık kılıflarının belirli periyotlarla değiştirilmesi standart hale getirilmelidir.

Beslenme Standardının Yaşa ve Sağlık İhtiyacına Uygun Hale Getirilmesi

Çocuklara günde en az üç öğün, yaş ve gelişim düzeylerine uygun, dengeli ve yeterli beslenme sağlanmalıdır. Bu kapsamda sabah kahvaltısı ayrı bir öğün olarak sunulmalı ve çocukların günlük enerji ihtiyaçlarını karşılayacak bir beslenme düzeni oluşturulmalıdır. Yemeklerin hijyen, lezzet ve çeşitlilik bakımından bağımsız denetime açılması gerekmektedir. Sağlık sorunları veya özel gereksinimleri bulunan çocuklar için bireysel diyet programları oluşturulmalı ve bu programların kesintisiz uygulanması sağlanmalıdır. Bu kapsamda sağlık birimleri ile koordinasyon içinde hareket edilerek çocukların beslenme ihtiyaçları bireysel olarak takip edilmelidir.

Kantine Erişimin Genişletilmesi

Her çocuk için kantine erişim her gün olmalıdır. Kurumda tutulan çocukların ihtiyaç duydukları ürünlere zamanında ulaşabilmeleri sağlanmalıdır. Kantinde sunulan ürünlerin çeşitliliği artırılmalı ve çocukların temel beslenme ihtiyaçlarını karşılayabilecek ürünler bulundurulmalıdır. Bu sayede çocukların beslenme eksikliklerini telafi edebilecekleri bir alternatif alan oluşturulmalıdır.

Hijyen Malzemeleri ve Temizlik Altyapısının Kurumsal Güvenceye Bağlanması

Sabun, şampuan, tarak ve benzeri kişisel bakım ürünlerine; deterjan, çamaşır yıkama ürünleri, yüzey temizleyiciler ve benzeri malzemeler çocukların kantin imkânına veya koğuş içi yardımlaşmaya bırakılmamalıdır. Bu malzemeler düzenli, ücretsiz ve yeterli biçimde idare tarafından belli periyotlarla çocukların ihtiyaçlarına uygun olarak kanunda belirtildiği gibi sağlanmalı; çamaşır makinesi, duş başlığı ve gider sistemleri gibi teknik altyapı arızaları gecikmeksizin giderilmelidir. Haşere, kötü koku ve atık su sızıntısı gibi sorunlar için derhal teknik ve sağlık önlemleri alınmalıdır.

İçilebilir suya ücretsiz erişimin sürdürülmesi yanında, duş ve kişisel bakım için kullanılabilir sıcak suya düzenli ve öngörülebilir erişim yeterli ve kesintisiz erişim sağlanmalıdır. Çocukların gün içinde makul saatlerde hijyen ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri sağlanmalıdır.

Ekonomik Destek Mekanizmalarının Oluşturulması

Maddi imkânı bulunmayan çocukların beslenmeye erişimde dezavantajlı duruma düşmemesi, hijyen ve kişisel bakım ihtiyaçlarının karşılanması için kurum tarafından destek mekanizmaları oluşturulmalıdır. Bu kapsamda çocukların temel ihtiyaçlarının karşılanması kurumsal sorumluluk olarak ele alınmalı ve eşitlik sağlanmalıdır. Bu sayede çocuklar arasında eşitsizliklerin önüne geçilerek herkes için sağlıklı ve insan onuruna uygun yaşam koşulları sağlanmalıdır.

Düzenli Bağımsız İzleme ve Şikâyet Mekanizması

Barınma, beslenme ve hijyen koşulları düzenli olarak bağımsız heyetler tarafından izlenmeli; çocukların bu alanlarda yaşadığı sorunları misilleme korkusu olmaksızın bildirebileceği etkili başvuru mekanizmaları kurulmalıdır. Çocukların koğuş mesulünden ve personelden çekindiği durumlar göz önüne alınarak E- Görüş kabiniyle şablon dilekçeler ile desteklenen ve gizlilik esasının olduğu başvuru kolaylığı sağlanmalıdır. Okuma yazma bilmeyen veya başvuru desteğine ihtiyaç duyan çocuklar için bu ekranda erişilebilir sözlü ve görsel başvuru yöntemleri geliştirilmelidir.

Bölüm 4'e İlişkin Öneriler

Haberleşme Kanallarının Fiilî Erişilebilirliğinin Güvence Altına Alınması

Telefon, e-görüş, mektup, açık ve kapalı görüş hakları yalnızca mevzuatta tanınmış olmakla bırakılmamalı; fiilen kesintisiz, anlaşılır ve ekonomik olarak erişilebilir hale getirilmelidir. Teknik kesintiler(ÇAT uyarısı), süre dolmadan görüşmenin sonlanması ve ücret tarifesinin caydırıcı etkisi giderilmelidir. Özellikle çocukların ailesi ile düzenli teması bakımından ekonomik engeller azaltılmalı, gerekiyorsa destekli kullanım modeli geliştirilmelidir.

Görüş ve İletişimde Mahremiyetin Güçlendirilmesi

Açık ve kapalı görüşlerde konuşmaların duyulmayacağı mahremiyet koşulları istisnasız biçimde sağlanmalıdır.

Disiplin Süreçlerinde Usul Güvencelerinin Zorunlu Hale Getirilmesi

Her disiplin sürecinde çocuğa isnat edilen eylem yazılı ve anlaşılır biçimde bildirilmelidir. Çocuğun savunma hakkı, avukat yardımı alabileceği, savunma için ne kadar süresi olduğu ve olası yaptırımlar açık biçimde anlatılmalıdır. Avukata erişim istisna değil kural haline getirilmelidir.

İfade ve İletişim Alanını Daraltan Disiplin Cezalarının Dar Yorumlanması

İletişim sınırlama, görüşten mahrum bırakma, odaya kapatma ve aktiviteye çıkmama cezası gibi yaptırımlar çocuklar bakımından ağır sonuçlar doğurur. Bu nedenle bu yaptırımlar ancak son çare olarak ve sıkı ölçülülük denetimi altında uygulanmalıdır. Özellikle ifade, şikâyet, tartışma, savunma veya koğuş içi sözlü gerilimlerin otomatik biçimde cezalandırıcı sürece dönüştürülmesi önlenmelidir. İletişim ve görüş hakkını etkileyen yaptırımlar bakımından ayrıca üst düzey onay ve bağımsız denetim mekanizması kurulmalıdır.

Hak Bilgilendirmesi ve Başvuru Mekanizmalarının Erişilebilir Hale Getirilmesi:

Çocuklara kuruma kabulde ve sonrasında; telefon, mektup, e-görüş, açık ve kapalı görüş, savcılığa mektup gönderme, avukata başvurma ve disiplin yaptırımlarına itiraz yolları hakkında düzenli ve anlaşılır bilgilendirme yapılmalıdır. Okuma yazma bilmeyen veya destek ihtiyacı bulunan çocuklar için sözlü ve görsel bilgilendirme materyalleri hazırlanmalıdır.

Bölüm 5'e İlişkin Öneriler

Kuruma Kabulde Zorunlu Eğitim Değerlendirmesi ve Takip Planı

Kuruma kabul sürecinde her çocuk için zorunlu ve kayıtlı bir eğitim değerlendirilmesi yapılmalı; çocuğun mevcut eğitim düzeyi, okul geçmişi, okuma-yazma durumu, sınav hedefleri ve yeniden eğitime katılım isteği bireysel dosyasına işlenmelidir. Eğitim birimiyle ilk görüşme biçimsel olmaktan çıkarılmalı, her çocuk için somut yönlendirme ve takip planı hazırlanmalıdır.

Eğitime Devam Taleplerinin Gerekçeli ve Denetlenebilir Biçimde Sonuçlandırılması

Eğitime devam etmek veya yeniden başlamak isteyen çocukların talepleri yazılı, gerekçeli ve denetlenebilir biçimde sonuçlandırılmalıdır. Başvurulara olumsuz yanıt veriliyorsa bunun nedeni çocuğa açıkça bildirilmelidir. Açık öğretime yönlendirme, örgün eğitimin tek alternatifi haline getirilmemeli; mümkün olan her durumda çocuğun eğitimle gerçek bağıını sürdüreceği seçenekler geliştirilmelidir.

Okuma-Yazma ve Özel Eğitim İhtiyaçları İçin Bireyselleştirilmiş Destek

Okuma yazma desteğine, sınav hazırlığına ve akademik ilerlemeye ihtiyaç duyan çocuklar için bireyselleştirilmiş eğitim desteği sağlanmalıdır. Özellikle okuma yazma bilmeyen, eğitimden uzun süre kopmuş veya sınava hazırlanmak isteyen çocuklar için destek kursları, rehberlik ve materyal desteği oluşturulmalıdır.

Kütüphane ve Eğitim Materyallerinin Nitelik Bakımından Güçlendirilmesi

Kütüphane erişimi nicel değil nitel olarak güçlendirilmelidir. Kitap sınırları, çocuğun okuma hakkını fiilen daraltmayacak şekilde yeniden düzenlenmeli; yaşa ve gelişim düzeyine uygun kitap çeşitliliği artırılmalı; test kitabı, çalışma kitabı, sözlük ve sınav materyalleri gibi kaynaklar düzenli biçimde sağlanmalıdır. Dijital eğitim materyallerine erişim için güvenli ve denetimli çözümler geliştirilmelidir.

Spor, Oyun ve Kurs Faaliyetlerinin Düzenli ve Eşit Erişilebilir Hale Getirilmesi

Spor, oyun ve kurs faaliyetleri düzenli ve eşit erişilebilir hale getirilmelidir. Faaliyetlerin varlığı yeterli kabul edilmemeli; bunların haftalık sıklığı, süresi, katılımcı sayısı ve fiili kullanım oranı düzenli olarak izlenmelidir. Oyun salonu ve spor alanlarına erişim keyfi biçimde kısıtlanmamalı; bu alanlar belirli çocuk grupları için ayrıcalığa dönüşmemelidir.

Kurslara Katılım Önündeki Fiili Engellerin Kaldırılması

Kurslara katılım önündeki fiili engeller kaldırılmalı; koğuş içi mesul veya temsilci konumundaki çocukların kurs kayıtları ve katılım üzerinde etkili olmasına izin verilmemelidir. Çocuğun hangi kursa katılacağına ilişkin tercih özgürlüğü korunmalı; birden fazla kursa katılım, yaş sınırı veya benzeri sınırlamalar açık, yazılı ve denetlenebilir kurallara bağlanmalıdır.

Afet Planları ve Acil Durum Bilgilendirmesinin Kurumsallaştırılması

Yangın, deprem ve diğer afetlere ilişkin acil durum planları, çocukların anlayabileceği dilde açıklanmalı; düzenli tatbikat ve bilgilendirme yapılmalıdır. Bu alan yalnızca teknik güvenlik değil, kurumda tutulan çocukların korunma hakkının da parçasıdır.

Bağımsız İzleme ve Etkili Başvuru Mekanizmaları

Eğitim ve faaliyet alanına ilişkin bütün bu başlıklar, bağımsız heyetlerce düzenli olarak izlenmeli; çocukların eğitim, kurs, oyun salonu, spor ve materyal eksikliği konularında misilleme korkusu olmaksızın başvurabileceği etkili mekanizmalar oluşturulmalıdır. Okuma yazma bilmeyen çocuklar için sözlü ve destekli başvuru yolları ayrıca güvence altına alınmalıdır.

Bölüm 6'ya İlişkin Öneriler

Dilekçe ve Şikâyet Mekanizmalarının Erişilebilir ve Gerekçeli Hale Getirilmesi

Kuruma kabulde ve sonrasında tüm çocuklara; dilekçe hakkı, bilgi edinme hakkı, şikâyet usulleri, dış denetim mercilerine başvuru yolları ve başvuruların nasıl takip edileceği açık, sade ve erişilebilir biçimde anlatılmalıdır. Her dilekçeye makul sürede yazılı ve gerekçeli yanıt verilmesi kurumsal yükümlülük haline getirilmelidir. Dilekçelere ilişkin alındı belgesi verilmeli veya dilekçelerin E- Görüş sistemi üzerinden sunulmasının yolu açılmalıdır.

E - Görüş sisteminde eğitim, psikolog görüş, revir, koğuş değişikliği, akran zorbalığı, personel şiddeti, avukat görüşü gibi şablon dilekçekeçeler oluşturularak çocukların bu haklarını aktif kullanabilmeleri sağlanmalıdır. Çocukların okuma yazma bilmemesi ve engel durumları göz önünde bulundurularak sistemi aktif kullanmaları kolaylaştırılmalıdır. Başvurunun reddi halinde, itiraz yolu ve gerekçe çocuğa ayrıca bildirilmelidir.

İfade ve İletişim Alanını Daraltan Disiplin Cezalarının Dar Yorumlanması

İletişim sınırlama, görüşten mahrum bırakma, spor yasağı ve odaya kapatma gibi yaptırımlar çocuklar bakımından ağır sonuçlar doğurur. Bu nedenle bu yaptırımlar ancak son çare olarak ve sıkı ölçülülük denetimi altında uygulanmalıdır. Şikâyet, itiraz, savunma veya sözlü gerilimlerin otomatik biçimde cezalandırıcı sürece dönüştürülmesi önlenmelidir. İfade alanı üzerinde caydırıcı etki doğuran yaptırımlar için ayrıca üst düzey onay ve bağımsız denetim mekanizması kurulmalıdır.

Okuma Yazma ve Destek İhtiyacı Bulunan Çocuklar İçin Erişilebilir Başvuru Modeller

Okuma yazma bilmeyen, bilişsel desteğe ihtiyaç duyan veya tek başına başvuru yapamayan çocuklar bakımından sözlü başvuru, görsel destekli başvuru ve personel aracılı ama kayıtlı destek mekanizmaları oluşturulmalıdır. Başvuru hakkının kullanılabilmesi, çocuğun yazılı dilekçe yazabilmesine indirgenmemelidir. Bu tedbir, bilgi edinme ve etkili başvuru hakkının çocuk dostu biçimde işletilmesinin ön koşuludur.

Bölüm 7'ye İlişkin Öneriler

Gözaltı ve İlk İfade Süreçlerinde Çocuklara Özgü Güvencelerin Zorunlu Hale Getirilmesi

Çocukların gözaltı, ifade ve ilk sorgu süreçlerinde avukat ve aile desteği istisnasız sağlanmalı; hakları yaşlarına ve anlama düzeylerine uygun biçimde açıklanmalıdır. Kollukta alınan beyanların görüntülü ve sesli kayıt altına alınması, baskı ve kötü muamele iddialarını önleyici zorunlu güvence olarak değerlendirilmelidir. Darp, zorla kabul ettirme ve ifade çarpıtma iddiaları bakımından bağımsız soruşturma mekanizması işletilmelidir.

Nakil ve Sevlerde Kısıtlama Araçlarının İstisnai Hale Getirilmesi

Kuruma nakil, hastane sevki ve adliyeye çıkarılma gibi süreçlerde kelepçe kullanımı otomatik uygulama olmaktan çıkarılmalı; her olay için somut risk değerlendirmesi yapılmalıdır. Çocuk bakımından ağırı verici, aşığılayıcı veya cezalandırıcı etki doğuran kısıtlama araçları açık biçimde yasaklanmalı; her kullanım ayrıca kayıt altına alınmalıdır. Aileye ve gerektiğinde avukata nakil/sevk bilgisi gecikmeksizin verilmelidir.

Tutukluluk Kararlarında Son Çare İlkesinin Somutlaştırılması

Çocuklar bakımından tutukluluk tedbiri gerçekten son çare olarak uygulanmalı; adli kontrol, sosyal inceleme, aile gözetimi ve eğitim temelli alternatifler her olayda açıkça değerlendirilmelidir. Tutukluluk kararlarının gerekçelerinde neden daha hafif tedbirlerin yetersiz görüldüğü somut biçimde ortaya konulmalı; uzun süren tutukluluk halleri düzenli aralıklarla çocuk lehine gözden geçirilmelidir. Tutuklu ve hükümlü çocukların rejimsel ayrımı görünür ve etkili hale getirilmelidir.

Avukata Etkin Erişim İçin Niteliksel Güvence Sistemi Kurulması

Birçok çocuk avukatının kim olduğunu ve dosyasının durumunu bilmemektedir. UYAP sistemi üzerinden entegre bir sistem kurularak CMK kapsamında atanan avukatın iletişim numarası E-Görüş sistemi üzerinden çocuğa sunulmalı ve doğrudan iletişim hakkı tanınmalıdır. Savunma hakkı yalnızca avukat atanması ile sınırlı görülmemelidir. Çocuğun avukatıyla görüşebilmesi, süreci anlayabilmesi, kendisine isnat edilen hususların açıklanması ve hukuki seçeneklerin yaşına uygun şekilde anlatılması sağlanmalıdır. Avukatla iletişim kanallarının teknik ve idari engellerden arındırılması, özellikle ilk ifade ve tutuklama aşamasında etkin savunma bakımından zorunludur.



DİYARBAKIR BAROSU
ÇOCUK HAKLARI MERKEZİ

DROITS
EUROMED
RIGHTS